

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KEFALETİN SOSYAL BARIŞA KATKISI KABİSA'NIN (R.A) KEFİLLİĞİNİN İNCELENMESİ BAĞLAMINDA¹

THE CONTRIBUTION OF THE GUARANTEE CONTRACT TO SOCIAL PEACE IN THE PERIOD OF THE PROPHET PBUH -IN THE CONTEXT OF EXAMINING THE SURETY OF KABİSA (R.A)-

Osman Nedim YEKTAR

Dr. Öğr. Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri, Tekirdağ/Türkiye
osmannedimyehtar@hotmail.com – [orcid.org/ 0000-0001-9525-2312](https://orcid.org/0000-0001-9525-2312)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 07 Şubat 2022 / 07 February 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 26 Nisan 2022 / 26 April 2022

Yayın Tarihi / Published: 25 Haziran 2022 / 25 June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran 2022 / June 2022

Cilt: 6, Sayı: 1 Volume: 6, Issue: 1, Sayfa / Pages: 321-356

Cite as / Atıf: Yektar, Osman Nedim. “Hz. Peygamber Döneminde Kefaletin Sosyal Barışa Katkısı Kabîsa'nın (R.A) Kefillîğinin İncelenmesi Bağlamında [The Contribution of the Guarantee Contract to Social Peace in the Period of the Prophet PbuH -in the Context of Examining the Surety of Kabisa (r.a)-]”. Kocaeli İlahiyat Dergisi- Kocaeli Theology Journal, 6/1 (Haziran/June 2022), 321-356.

1 Bu çalışmanın genişletilmiş özeti, “Kefalet/İpotek İle Malına El Konan Kişiyi Nebevî Bir Bakış -Kabîsa b. Mühârik el-Hilâlî el-Becîlî'nin Örneği-” başlığıyla 25-26 Mart tarihlerinde yapılan, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fak. Uluslararası İslâmî Sigortacılık-Finans Sempozyumunda tebliğ metni olarak sunulmuştur. Genişletilmiş özet, internet ortamında basılmıştır.

İntihal: Bu makale, intihal tarama programlarıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with plagiarism screening programs and plagiarism has not been detected.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği yazar(lar) tarafından beyan olunur.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider>

Öz

Kabîsa b. Mühârik el-Hilâli el-Becîlî r.a., Hz. Peygamber s.a.s.'den hadîs rivayetleri bulunan bir sahâbîydi. O, kavminin ödemek zorunda olup da ödeyemediği diyet borçlarına kefil olduğu sırada, evlenmek üzere olan birisi onun malından yardım istemiş. O da malını artık kullanamayacağı için, o kişiye, “*ağır bir borca kefil olduğu*” cevabını vermişti. Ardından Hz. Peygamber s.a.s.'den bu borcu ödeme hususunda, yardım almak üzere onun yanına gitmişti. Hz. Peygamber bu borcu, onun adına yüklenmiş. Ardından Hz. Peygamber, kefil olan birisinin başkasından bir şey istemesinin helal olduğunu, ona ifade etmişti. Böylece zengin olduğu halde, başkasından bir şey istemek zorunda kalan Kabîsa r.a.'nın üzüntüsünü hafifletmiş. Onun üstlendiği borcu zekât develerinden karşılamıştı.

Bu çalışmada yukarıda kısaca özeti sunulan olay, ele alınacaktır. Osmanlı Döneminden sonra kefalet akdinin sosyal güvenlik akdine dönüşümüne temas edilecektir. Bu çalışmanın günümüzde başkasına kefil olup, malına el koyulan veya sosyal güvencesi olmadığı için mağdur bırakılan kişilere nebevî yaklaşıma ulaşmada örnek olması amaçlanmıştır. Hadîs alanında kefaletle ilgili Hz. Peygamber s.a.s. dönemine ait bir olay incelemesi yapılmamış olması, bu alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kabîsa, Borç, Kefil, Kefalet, Sulh.

Abstract

Kabîsa b. Mühârik al-Hilâli el-Becîlî r.a. was a Sahâbî who had hadith narrations from the Muhammed s.a.s.. While he vouched for the diets debts his tribe had to pay but could not pay, someone about to get married sought help from his property. Since he could no longer use his property, he replied that he was “a guarantor for a heavy debt”. Then Hz. He went to the Messenger of Allah s.a.s. to get help in paying this debt. The Prophet s.a.s. borrowed this debt in his name. The Prophet s.a.s. stated to him that it is permissible for a surety to ask someone else for something. Thus, Kabîsa r.a. alleviated the sadness of, who had to ask for something from someone else although he was rich. The debt he assumed was paid by zakat camels. Kabîsa r.a. is descended was given the nickname “al-Meysera” in order to emphasize her facilitation. The sahâbî father of Kabîsa, who has a hadith from the Prophet s.a.s., was also referred to by the society as “al-Muhârik” “Extraordinary benevolent”. Kabîsa r.a. had kinship ties with people close to the Prophet s.a.s.. His ancestry, ethics and His closeness to theThe Prophet s.a.s. was instrumental in paying the debts of the victims. The generous character of Kabîsa r.a. was also effective in calming the hatred and hatred between the two tribes who were fighting because of unpaid diets.

When the Sahâbîs migrated to Madinah-i Münevvere, “Muhâcir-Ansar brotherhood” was established. The hadiths that Bukhârî presented under the title of “Kitabu'l-Kefâlet” in his work “Sahih” will be briefly discussed in this section. In the body text of the article, the word derivatives of the “guarantee” contract in the Quran will be mentioned. With the information contained in the commentaries on this hadith, the issue of guarantee will be discussed. Resources in the fields of Law, History, Insurance and Communication will be utilized.

Keywords: Kabîsa, Diyet, Debt, Guarantee, Garantor, Peace.

Giriş

Başkasına yardım etme fikrinden hareketle ortaya çıkan kefil olma isteği, bazen bireyler arasında husumete dönüşebilmektedir. Günümüzdeki kefalet sisteminin pek çoğu, faiz akdine dayalı sözleşmelerin güvence altına alınması için yapılmaktadır. Borçların katlanması neticesinde, bazen asıl borçlu sıkıntıya girerek borcunu ödeyememektedir. Bunun neticesinde kefil, tahmin edemediği borç yükünün altında ezilmektedir. Burada temel çözüm, Hz. Peygamber'in hayatında aranmalıdır.

Hız. Peygamber sas., Medine'ye vardığında Medine ticaretinde Müslümanların söz sahibi olmaları için bazı adımlar atmıştır. O, borç yükü altında ezilen Müslümanlara yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu sayede, toplumda ekonomik sebeplerden dolayı oluşabilecek gerginliklerin önüne geçmiştir. Hz. Peygamber'in bu amaç doğrultusunda yardımcı olduğu sahâbesi, Kabîsa r.a.'dır. Kabîsa r.a., kavminin ödemek zorunda olduğu diyetlere kefil olmuş. Hz. Peygamber de ona destek olmuştur.

Kefalet konusuna Hz. Peygamber s.a.s. döneminde nasıl bakıldığını tespit etmek, konumuzun başlıca hedefidir. Bu hedefe ulaşmada Kabîsa r.a.'ın kefilliği adeta örnek bir olay incelemesi niteliğindedir. Hadîs alanında kefalet konusuyla ilgili Hz. Peygamber dönemine ait bir çalışma yapılmaması, yapılan çalışmaların fıkıh, hukuk ve tarih alanlarında olması, bizi bu konuyu çalışmaya iten sebepler olmuştur.

Bu çalışma, Hz. Peygamber dönemine ait sathi bilgi sunamaktan öte, kefalet akdinin mantığı, sahâbe toplumuna katkısı, şekilleri, evreleri ve temel unsurlarını ortaya koyabilmek, bu çalışmayı orijinal hale getirecek hususlardır.

Kefalet *"teberrû"* türünden maddi karşılık beklenmeden yapılan bir akitir.² Fıkıhçılar, *"el-Kefâletu bi'l-mâl"* *"Mala kefil olma"* ve *"el-Kefâletu bi'n-nefs"* *"Canın teslimine kefil olma"*³ şeklinde kefaleti, ikiye ayırırlar.⁴ Kefalet ve rehin

2 Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi'üs-sânâ'i fî tertibiş-şerâ'i* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986), 4/93, 144.

3 Bu konuda bk. Abdullah Kahraman, "İslâm Hukuku'nda Şahsa (Nefse) Kefalet Müessesesi Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku'ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi ile Mukayesesi", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 1/1 (1998), 301, 302.

4 Kâsânî, *Bedâi'üs-sânâ'i*, 4/144, 145.

akitlerini, alacaklının “*Teveşük*” elde etmesi şeklinde anlarlar.⁵ Özellikle kefil, asıl borçluyu (mekfûlun ‘ânh) borcunu ödemeye sıkıştırır. Böylece alacaklı (mekfûlun leh), paraya veya nefse (mekfûlün bihe) kavuşmuş olur. Bu açıdan bakıldığında kefalet akdi, borcunu ödemeyen asıl borçluyu alacaklı arasındaki oluşabilecek gerginliği, ortadan kaldıran, bir akittir.⁶ Teberru türü bir akit olması sebebiyle Allah c.c. rızası için başkasına yardım amacı güdülerek yapılmasının yanı sıra toplumda birbirine düşman olan iki grup arasındaki ülfeti sağlar. Bizim bu çalışmamızda inceleyeceğimiz Kabîsa r.a.’ın kefaleti de bu türdendir.

el-Buhârî (ö.256/870) el-*Câmiu’s-Sahîh*, adlı eserinde, “*Kitâbu’l-Kefâlet*” başlığında bazı hadisleri nakleder. el-Buhârî (ö.256/870), sened ve metin yönünden sahih kabul ettiği kefaletle ilgili hadislere müstakil bir bölüm ayırmasını ve hepsini peş peşe vermesini, Hz. Peygamber s.a.s.’in hayatındaki kefalet akdini anlamamıza yardımcı olacağını düşünüyoruz. Kabîsa b. Züeyb r.a.’ın kefaletini anlayabilmemiz için öncelikle sahabe dönemindeki kefalet akdini anlamamız gerekir. Bu sebeple el-Buhârî (ö.256/870)’nin “*Kitâbu’l-Kefâlet*” başlığında beş bâbda sunduğu hadislere işaret etmek istiyoruz. Her bâbın ardından Sahîhu’l-Buhârî şarihlerinden Bedreddin el-Aynî (ö.855/1451)’nin kefalet akdi açısından “*‘Ûmdetu’l-Kârî*”’de verdiği bilgileri de sunmak istiyoruz:

Hz. Peygamber s.a.s.’den merfû’ olarak, kefalet ile ilgili İsrail oğullarından bir adamın başka bir adamdan borç almasını aktarır. Hz. Peygamber s.a.s., deniz yoluyla yolculuğa çıkacak birisinin, bir kişiden borç (para) istediğini anlatır. Ancak, borç istenen şahıs bu borcu vermesi için, yola çıkacak kişiden şahitler ister. Yolcu, “*Allah c.c. tanık olarak yeter.*” der. Borç verecek şahıs, kefil ister. Yolcu, “*Allah c.c., kefil olarak yeter.*” karşılığını verir. Boru verecek, “*Sen doğru söyledin.*” der. Aralarında belli bir vadeye kadar anlaşılır. Yolcu, borcu alır ve gemiye yola çıkar. Borcunu gittiği yerde hazırlar. Borcun vadesi geldiği anda gemiye binip alacaklıya borcu eda etmek ister. Ancak, herhangi bir gemi bulamaz. Odun parçasının içini oyar, ödeyeceği bin dinarı bir mektupla beraber içerisine koyar. Şöyle dua eder: “*Ey Allah c.c. ’ım sen biliyorsun ki ben, fîlandan bin dinar borç istemiştım. O, benden kefil istemiş, ben de “Kefil olarak Allah c.c. yeter.” demiştım, O da sana razı olmuştu. Benden şahit istemiş. Ben de*

5 Kâsânî, *Bedâi’ü’s-sânâ’i*, 4/202.

6 bk. Kâsânî, *Bedâi’ü’s-sânâ’i*, 5/179.

“Tanık olarak Allah c.c. yeter.” demiştim. O da sana razı olmuştu. Benim ona ait borcu götürmem için, gemi arayıp güç yetirmediğimi de biliyorsun. Muhakkak ben, “Bu paranın vedîaten/muhafazasını sana bırakıyorum.””

(Borç alan), bu duadan sonra odunu denize attı... Alacaklı kişi kendisine va'd edilen anda borcunun geleceği gemiyi beklemek üzere, denizin kenarına geldi... Ancak (içerisinde para olan) odun parçasını farkedip yakacak odunu yapmak üzere ailesine götürdü. Odunu yardığında içerisinde alacağı parayı ve mektubu buldu.⁷

Aynî (ö.855/1451), karz (ödünç para vermekte) veya buyû' (paraların mallarla takaslarında) oluşan borçlardaki kefalet konularında, yukarıda el-Buhârî'nin naklettiği hadîsin aslî delil olduğunu söyler.⁸

el-Buhârî (ö.256/870), yukarıdaki rivayeti “*Karz ve Borç (Muamelelerinde)*”⁹ *Bedenler Diğer Hususlar Karşılığındaki Kefaletin Bâbı*”nı *Kefâlet* kitabının birinci bâbında verir. Şahsa/bedene kefaletle ilgili başka bir hadisi de bu bâb da verir.¹⁰ Aynî, bu bâbtaki hadîslerin sadece kefâlet akdine değil; havale akdine de delil olabileceğini söyler. Çünkü iki akitte de borcun bir zimmetten başka birisinin zimmetine nakli vardır.¹¹

el-Buhârî (ö.256/870), “*Kefâlet*” kitabının ikinci bâbı, “(Erkek ve kadından) her biri için ana, baba ve akrabanın bıraktığından hissedârlar kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere paylarını verin. Çünkü Allah c.c. her şeye tanıktır.”¹² ayeti, bâb başlığıdır.

el-Buhârî, ikinci bâbta Hz. Peygamber s.a.s’in Medine’ye teşrif ettiğinde muhacirden bir kişinin ensârdan birisiyle kardeş yapıldığı ve ensârın bu ayet inene kadar, muhacire akrabalık bağı olmadan, miras bırakabildiği hadisi

7 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmiû’s-sabîh*, thk. Muhammed Ahmed el-Hallâf (Lübnan: Dâru İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, ts.), “Kefâlet”, 1(2290).

8 Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbi el-Hanefî Bedruddin el-Aynî, *Umdetu’l-kârî şerhu sahibî’l-Buhârî*, nşr. Muhammed Ahmed el-Hallâf (Beyrut: Dâru İhyâi’-Türâsi’l-Arabî, 1431/2010.), 12/170.

9 Aynî, *Umde*, 12/170.

10 Buhârî, “Kefâlet”, 1(2290).

11 Aynî, *Umde*, 12/170.

12 en-Nisâ, 4/33.

verir.¹³ Abdurrahman b. Avf r.a. ile Sa'd b. er-Rebî'in kardeş yapıldığını anlatan hadisle¹⁴ sahâbenin Enes b. Mâlik r.a.'in evinde kardeş yapılmalarından bahseden hadîsleri de bu bâbın altında nakleder.¹⁵

Hz. Peygamebr s.a.s.'in hicretten evvel de muhacirleri birbirine kardeş yaptığı nakledilmiştir.¹⁶

Aynî (ö.855/1451), bu bâbdaki hadîslerin ilk bâbdaki hadîsler gibi, kefalet ve havale akitlerine delil olduğunu söyler. Her iki akitte de borcun intikali vardır.¹⁷

Borç, kefâlet akdinde kefile; havâle akdinde ise, garîme (muhâlung aleyhe) intikal ettiği gibi, hadiste muhacirin bıraktığı miras,¹⁸ vârise intikal edecekken, hilfe (muhacire) intikal eder. Dolayısıyla Aynî (ö.855/1451), el-Buhârî (ö.256/870)'nin sahâbe arasında mal intikalini ifade eden hadîsleri, "Kefâlet" kitabındaki bâblara (terâcumâ) uygun düştüğünü söyler.¹⁹

el-Buhârî "Kefâlet" kitabının üçüncü bâbında Hz. Peygamber s.a.s.'in borçlu ölenin cenaze namazını kılmayınca sahâbeden ölünün borcuna kefil olmasını anlatan hadisle,²⁰ şu hadisi nakleder: Hz. Peygamber s.a.s. vefat etmeden evvel Cabir r.a.'e hitâben "Bahreyn'den mal gelmiş olduğunda sana şöyle söyle mal vermiş (olurum.)" buyurmuş. Ancak Hz. Peygamber s.a.s., Bahreyn'den (zekât) malı gelmeden vefat edince, Hz. Ebûbekir r.a., "Hz. Peygamber s.a.s.'e ait bir vaat veya borç kim de varsa, bize gelsin." ilanda bulundu. Bunun üzerine Cabir r.a., Hz. Ebûbekir r.a.'in yanına gitti. Ardından, Hz. Peygamber s.a.s.'in kendisine vaat ettiği meblağı aldı.²¹

13 Buhârî, "Kefâlet", 2(2292).

14 Buhârî, "Kefâlet", 2(2293).

15 Buhârî, "Kefâlet", 2(2294).

16 Ebû Ömer Cemâleddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî İbn Abdî'l-Berr en-Nemerî, *el-İstiâb fî mârifeti'l-ashâb* (Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 1431/2010), 2/205.

17 Aradaki fark, havale akdinde borçlunun (muhîlin) zimmetindeki borç, tamamen muhâlung aleyhin zimmetine intikal ederken; Kefâlette asıl borçlunun (mekfûlung anh)'in zimmetindeki borç, düşürülmeden kefilin zimmetine eklenir.

18 Buhârî, "Kefâlet", 2(2292).

19 Aynî, *Umde*, 12/176.

20 Buhârî, "Kefâlet", 3(2295).

21 Buhârî, "Kefâlet", 3(2296).

Aynî (ö.855/1451), Hz. Ebûbekir r.a. Rasûlullah s.a.s.’ın makamına geçince, onun Rasûlullah s.a.s.’ın üzerindeki borcu tekeffül ettiğini bildirir. Hz. Ebûbekir r.a.’ın bu sorumluluğu zimmetine alınca, Rasûlullah s.a.s.’a ait tüm borçları ve vaatleri ödemeye kefil olduğunu, haber verir.²²

el-Buhârî “*Kefâlet*” kitabının dördüncü bâbında hicretten önce İbnü’d-Dagine’nin Hz. Ebûbekir r.a.’e kefil oluşunu nakleder. İbnü’d-Dagine, Ebûbekir r.a.’ın Mekke’de evinde ibadet edebilmesine, namazını rahat biçimde kılabilmesine ve dilediği şekilde Kur’an-ı Kerim okuyabilmesine müşriklere karşı kefil olmuştu.²³

Aynî (ö.855/1451), bu rivayetin “*Kefâletü’l-ebdân*” (*Şahıslara kefil) olabilmeye*” örnek olmaya münasip olduğunu belirtir.²⁴

el-Buhârî “*Kefâlet*” kitabının beşinci bâbında Hz. Peygamber s.a.s.’ın ölenin cenaze namazını kıldırırken, ölenin borcunun olup olmadığını sorduğunu, borcu varsa cenaze namazını kılmadığını, ancak Allah c.c., Hz. Peygamber s.a.s.’ine fetihler bahşedince borçlu ölenler hakkında Hz. Peygamber s.a.s.’ın “*Müminlerden her kim vefat ettiyse ve geriye borç bıraktıysa borcun edası (kadâsı) bana aittir.*” buyurduğunu nakleder.²⁵

Aynî, Hz. Peygamber s.a.s.’ın borçluların namazlarını kılmadığını ifade eden hadîslerin mensuh, bu rivayetin nâsîh olduğunu bildirir.²⁶

el-Buhârî’nin Hz. Peygamber s.a.s. dönemindeki kefaletle ilgili rivayetlerini düşündüğümüzde, “nâsîh-mensûh” ilişkisini de göz önüne alarak, bu dönemi iki başlıkta özetleyebiliriz:

1. Hz. Peygamber s.a.s.’e Miras Ayetleri İnmeden Evvelki Dönem ve Sonrası:

a) Miras ayetleri²⁷ inmeden evvelki dönem: O, bu döneme kadar önce muhâcir-ensâr kardeşliğini tesis etti. Ensârdan birisi r.a., muhacire vasiyetle

22 Aynî, *Umde*, 12/179.

23 Buhârî, “*Kefâlet*”, 4(2297).

24 Aynî, *Umde*, 12/182.

25 Buhârî, “*Kefâlet*”, 5(2298).

26 Aynî, *Umde*, 12/187.

27 en-Nisâ, 4/11, 12, 33.

miras bırakıyordu. Böylece sahâbe r.hum. arasındaki “zengin-fakir” arasındaki uçurum ortadan kalkmaya başladı.

b) Miras ayetleri indikten sonraki dönem: İbn Abbâs r.a., daha evvel mirastan pay alan kardeş sahâbî miras alaması dahi, din kardeşinden “en-nasr (yardım) – er-rifade (Kureyşten kalan arka çıkma) - nasihat” almaya devam ettiğini belirtir.²⁸ Bu üç husus, nesh edilmedi. Ayetin²⁹ neshettiği sadece miras bırakamama hususudur. Yoksa kefalet, hibe gibi hususlar devam etti.³⁰

2.Fetihlerden Evvelki Dönem ve Sonrası:

a) Hz. Peygamber s.a.s. borçlu ölen kişiye, bir başka sahâbî borcuna kefil olunca cenaze namazını kıldırıyordu. Fetihlerden sonra Hz. Peygamber s.a.s. bizzat borçlu ölenlerin borçlarını üstlendi.

Hz. Ebûbekir r.a. Dönemi: Hz. Peygamber'in hayatındayken vaat ettiği maddi hususlara ve borçlara Ebûbekir r.a.'ın devlet başkanı olarak kefil oldu.

Yukarıda aktarılan el-Buhârî (ö. 256/870) rivayetlerinin yanı sıra, başka rivayetlerde de kefaletle ilgili hadîsler vardır.

Hz. Peygamber hayattayken büyük bir borca kefil olan ve kefaletine Hz. Peygamber tarafından yardım edilen başka bir sahâbî, Kabîsa b. Mühârik el-Hilâli el-Becîlî r.a.'dır. Bu sahâbî, iki topluluk arasında savaşların durdurulması için, ölenlerin diyetlerini ödemeye tek başına kefil olmuştur. Maddi durumu oldukça yerinde olan, toplum tarafından sayılan hayırsever bir aileye mensuptur.³¹

Kabîsa r.a., Rasûlullah s.a.s.'a gelerek büyük bir borca kefil olduğunu ona anlattı. Rasûlullah s.a.s.'de ona “*Senin adına borcu biz yükleniyoruz (kefiliz).*”³² buyurdu ve onun kefaletinden doğan borcu ödemesine yardımcı oldu. Adeta müteselsil bir kefalet, söz konusu oluştu.

28 Buhârî, “Kefâlet”, 3(2292).

29 en-Nisâ, 4/33.

30 Aynî, *Umde*, 12/177.

31 bk. İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhanned b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, *es-Sîratu'n-nebeviyye ve ebbâru'l-hulefâi* (Beyrut: Kütübü's-Sekâfiyye, 1417), 1/405.

32 İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhanned b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (ö.354/965), *Sabîhu İbnu Hibbân bi tertibi İbn Belbân*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrut: Müessesetür-Risâle el-Âlemiyye, 1432/2011), 11/161.

H.z. Peygamber, Kabîsa r.a.'ya zekât malları gelene kadar yanında beklemesini, bu mallar gelince ona verilmesini emredebildiğini ifade etmiş. Kabîsa r.a., zekât mallarının gelmesini beklerken, H.z. Peygamber üç çeşit insanın başkasından bir şey istemesinin helal olabileceğini Kabîsa r.a.'ya anlatmış. Bu kişiler:

1. Başkasına kefil olup, hiç bir şeyi kalmayan kişidir. Bu kişinin kefil olduğu borcu karşıladıktan sonra başkasından bir şey istemesi uygun olmaz.

2. Kendisine ait neyi varsa herhangi bir afet isabet edip yaşamını idame ettirebileceği hususlara kavuşana kadar başkasından bir şey isteyen kişidir.

3. Kendisine fakirliğin isabet ettiği, kavminden ilim sahibi üç kişinin, "And olsun filana fakirlik isabet etmiştir." diye hakkında şahitlik yaptıkları kişidir.³³ Hadîste geçen bir kavmin fakirini tespit etmede görevlendirilecek kişiler, Osmanlı Dönemi'nde her mahalle için başta imam olmak üzere, "Müezzîn-Kethûta" tarafından belirlendiği söylenebilir.³⁴

Yukarıda birinci sırada ifade edilen kişilerin sınıfına, "Başkasının borcuna kefil olan, gayr-ı menkullerini ipotek ettiren" kişiler girmektedir. Bu durumdaki borcunu ödeyemeyen, bankalar ve finans kurumları tarafından mallarına haciz işlemi uygulanan binlerce insan ülkemizde mevcuttur. Bu insanlar, varlıktan bir anda yokluğun içerisine düşmelerinden ötürü, bir takım psikolojik sorunlar içerisine girmektedirler.

Günümüzde 2019 tuik verilerine göre icra iflas kanununa muhalefetten dolayı cezaevlerine giren hükümlü sayısı 2010 yılında 27. 362 kişi iken, 2019 yılında 15.233 kişiye düşmüştür. Ceza infaz kurumuna 1 Ocak-31 Aralık 2019 tarihleri arasında giren hükümlülerin %15,2'si hırsızlık suçunu işleyerek ilk sırada yer aldılar. %5,4'ü İcra İflas Kanunu'na muhalefet suçunu işleyenler dördüncü sırada yer aldılar. Dolayısıyla her on suçludan ikisi mala karşı işledikleri suçlardan hüküm giymişlerdir.³⁵

33 Ebû'l-Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbüri, *Sabihu Müslim*, I-XVIII, (Kahire: Mektebetü's-Safâ, 1424/2003), "Zekât", 109(1044).

34 Tahsin Özcan, "Osmanlı Mahallesi: Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", *Marife Bilimsel Birikim* 1/1 (2001), 140.

35 Türkiye İstatistik Kurumu (TİK), "<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri>" (Erişim 07.03.2021).

Sosyal alanda ıslahı hedefleyen her çalışmanın, muhakkak topluma bakan bir yüzü vardır. Mala ve paraya dayalı sorunların çözümünde bu çalışmayla katkı sağlamak hedeflenmektedir. Bu çalışmada, Kabîsa r.a.'nın kefaleti, rivayet edilen hadîsler bağlamında incelenecektir. Elde edilen sonuçlarla sigortacılık, sosyal güvenlik kavramlarına sosyal, tarih açısından bakış sağlamak hedeflenmektedir. Konu, sırasıyla şu başlıklarla ele alınacaktır:

“*Kefâlet*” Kavramı” başlığında Kur'an-ı Kerim'de, Hadîs-i Şeriflerde kefalet anlamında kullanılan kelime çeşitlerine örnekler sunulacaktır.

“*Kabîsa r.a.'nın Kefaleti*” başlığında öncelikli olarak Kabîsa r.a. hakkında biyografik bilgiler sunulacak. Ardından hadîsin farklı tarikleri değerlendirilecek, şarihlerin Kabîsa r.a.'nın kefaleti üzerinden yaptıkları, “*Kefalet*” tanımı, kefaletin oluşma şartları, nedenleriyle ilgili görüşleri irdelenecektir. Kefaletin ödenmesinde sahâbe toplumunun yaklaşımına yer verilecektir. Bu hadisteki kefalet ile “*Bireysel hayat sigortası*” arasındaki ortak noktalar, İslâm toplumdaki süreç tespit edilmeye çalışılacaktır.

Konu işlenirken hadîs kitapları, şerhler, biyografik eserlerden faydalanılacaktır. Bununla birlikte, borçlar kanunu, tarih, adalet, iletişim ve sosyal güvenlik alanlarındaki çalışmalardan istifade edilecektir.

1. KABİSA R.A. ve KEFÂLET HADİSİ

1.1. Kabîsa'nın r.a. Soyu

Kabîsatu'bnu'l-Mühârik b. Abdillâh b. Şeddâd b. Mu'âviye b. Ebî Rabi'âh b. Nehîk b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'âh³⁶ b. Mu'âviye b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr b. 'Îkrime b. Hasfah b. Kays 'Âylân b. Mudar³⁷ (el-Hilâlî³⁸ / el-Becîlî)³⁹ r.a.'ın soyu, arapların dört ana kolundan birisi olan, Benî Mudar'a da-

36 Ebû Nu'âym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mehrân Ebû Nu'âym el-İsbehânî, *Mârifetu's-sahâbe*, thk. Adil b. Yûsuf el-Azzâzi (Riyad: Dâru'l Vatan, 1419/1998), 4/2332.

37 Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990)*, 8/217.

38 Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *el-Cüz'ü-l-mütemmim li-tabakâti'bni-Sâd (et-Tabakâtü'r-râbi'âtu min'es-Sahâbeti mimmen esleme 'inde fethi Mekkete ve mâ bade zâlik)*, thk. Dr. Abdulaziz Abdillâh es-Selûmî (Tâif: Mektebetu's-Siddik, 1416), 621, 622.

39 el-İsbehânî, *Mârifetu's-sahâbe*, 4/2336.

yanır.⁴⁰ Hz. Peygamber s.a.s., Mekke’li müşriklerden bahsederken, “*Mudar*” kabilesinin ismini de zikreder.⁴¹

Mudar kabilesi, İslâmiyet’ten önce Hindif ve Kays Âylân adında iki kola ayrılmıştı. Hindif kolundan Hz. Peygamber s.a.s.’in soyu olan, Kureys gelmektedir. Kays Âylân kolundan ise, Kabîsa r.a.’nın soyu gelmektedir.⁴²

Kabîsa r.a.’nın Hz. Peygamber s.a.s. ile sıhriyet bakımından akrabalığı vardır. Hz. Peygamber s.a.s.’in eşi, Zeynep bintu Huzeyme b. el-Hâris b. Abdullah b. Amr b. Abdi Menâf Hilâl b. Âmir b. Sa’sa’âh r.ha.’yla Kabîsa r.a., aynı soydan gelmektedirler.⁴³ Hz. Peygamber’in amcası Abbâs r.a.’ın eşi,⁴⁴ Ümmü’l-Fadl Lübâbetü’l-Kübrâ bintu’l-Hâris’in⁴⁵ ve Ebû Süfyân b. Harb’in, Abdullah b. Ma’bed’in,⁴⁶ Abdullah b. es-Sâib’in,⁴⁷ Süfyân b. ‘Uyeyne’nin,⁴⁸ Hâlid b. el-Velid r.hum.’in,⁴⁹ Meymûne bintu’l-Hâris r.ha.’in⁵⁰ soyları da aynı soya (Âmir b. Sa’sa’âh)’ya dayanır.⁵¹

Kabîsa’nın soy ağacında toplumda cömertliğiyle ün salmış kişiler vardır. *Sa’sa’âh*, bu kişilerden birisidir. *Sa’sa’âh*, kavmi arasında “*Ümmü’l-Mesâkin*” *miskinlerin annesi* diye nitelenmiştir.⁵² Kabîsa r.a.’nın babası da cömert birisidir. Asıl adı *Abdullah b. Şeddâd* olan bu kişi, kavmi arasında “*el-Muhârik*” “*المُخَارِق*” diye anılmıştır. “*el-Muhârik*”, “*الخِزْق*” “*el-Hirku*” mastarından türemiştir. “*el-Hirku: Hayırlar konusunda alışılmıştın dışında “Kerîm / cömert kişi”*

40 İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 8/217.

41 Buhârî, “Cihâd”, 98; Müslim, “Mesâcid”, 294-295.

42 Küçükaşçı, Mustafa Sabri, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mudar-beni-mudar>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021)

43 İbn Hibbân, *es-Siretu’n-nebeviyye*, 1/405.

44 Asıl Annesi, Ümmü’l-Veled’dir. Adı, “*Ümmü Kesîr b. el-Abbâs*”dır. İbn Sâd, *et-Tabakât li’bni-Sâd (Mütemmim)*, 223.

45 İbn Sâd, *et-Tabakât li’bni-Sâd (Mütemmim)*, 212; İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 4/40.

46 İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/242.

47 İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/4.

48 İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/41.

49 İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/276.

50 İbn Sâd, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 8/104.

51 İbn Sâd, *et-Tabakât li’bni-Sâd (Mütemmim)*, 66.

52 İbn Sâd, *et-Tabakât li’bni-Sâd (Mütemmim)*, 621, 622; İbn Hibbân, *es-Siratu’n-nebeviyye*, 1/405.

diye açıklanmıştır.⁵³ Kabîsa r.a.'nın da cömertliği konusunda babası gibi lakabı vardır. Onun lakabı, "Ebû Bîşr"dir.⁵⁴ Bu lakap, *müjdenin babası* anlamına gelir.

1.2. Hayatı

Kabîsa b. Mühârik el-Hilâli el-Becîlî r.a.'nin doğum tarihi konusunda bir bilgiye rastlanmadı. Ancak onun Basra'da yaşadığına,⁵⁵ kavmi adına Hz. Peygamber s.a.s.'e gelerek Müslüman olduğuna,⁵⁶ -bu andan itibaren muhtemelen- Hz. Peygamber s.a.s.'in elçisi olduğuna dair bilgiler mevcuttur.⁵⁷

İbn Sa'd (ö.230/845), Kabîsa r.a.'nın Hz. Peygamber s.a.s.'den hadisler naklettiği bilgisini verir.⁵⁸ Kabîsa r.a.'nın vefatı hakkında net bir bilgi, "*et-Terâcüm ve't-Tabakât*" kitaplarında geçmemekle birlikte⁵⁹ Tâbiün'dan Ebû Osman en-Nehdî (ö.100/718-19), ondan hadis nakletmiştir.⁶⁰ Kinâne b. Nu'âyem, Ebû Kılâbe ve Kabîsa r.a.'nın oğlu Katan b. Kabîsa r.a. da ondan hadis nakledenler arasındadır.⁶¹

Kabîsa r.a.'nın vefatından sonra, oğlu Katan b. Kabîsa, torunları Harb b. Katan,⁶² ve Muhammed b. Harb b. Katan b. Kabîsa b. el-Muhârik'de Basra'da yaşamışlardır.⁶³

53 Ebû bekir Muhammed b. el-Hasan Derîd el-Ezdî, *İstikâk*, nşr. Abdusselam Muhammed Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1411/1991), 293.

54 Muhammed Ali b. Muhammed b. 'Âlân b. İbrahim el-Bekrî es-Siddîkî eş-Şâfi'î, *Delîlü'l-fâlihîn li-tarîki riyâzû's-sâlihîn* (Beyrut: Dâru'l-Mâ'rife, 1425/2004), 4/517.

55 Ebû'l-Kasım Abdullah b. Muhamed b. Abdi'l-azîz b. el-Merzubân b. Sâbûr b. Şâhneşâh el-Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe*, thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed el-Çeknî (Kuveyt: Dâru'l-Beyân, 1421/2000.), 5/57.

56 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/25.

57 el-Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe*, 5/57.

58 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/25.

59 www, el-Mektebetü's-Şâmile. Com (Oluşturma Tarihi: 01.03.2016 - Boyut: 445 KB – Dosya Sürümü: 6.0.1.4

60 İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhanned b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, *es-Sikât* (Hindistan: Dâiratü'l-Meârif, 1393/1973), 3/345.

61 Ebû Ömer Cemâleddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî İbn Abdi'l-Berr en-Nemerî, *el-İstiâb fi marîfeti'l-ashâb* (Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 1431/2010), *el-İstiâb*, 2/308.

62 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/25.

63 İbn Sa'd, *et-Tabakât li'bni-Sa'd (Mütemmim)*, 622.

1.3. Kefâlet Hadisi

Kabîsa b. Mühârik el-Hilâlî el-Becîlî r.a.'nin Hz. Peygamber'den naklettiği hadîs, kefaletle ilgilidir. Kabîsa r.a., kabilesinin başka kabileye olan diyet borçlarını ödemeğe kefil olmuş. Ardından Hz. Peygamber'e gelmiş. Böylelikle iki kabile arasında oluşabilecek husumete engel olmuştur. Onun bu fedakârlığı, Hz. Peygamber tarafından da takdirle karşılanmıştır.⁶⁴

Kabîsa r.a.'nın kefalet hadîsi, başta Müslim (ö.261/874)'in "*Sahîb*"inde⁶⁵ geçmektedir. Hadisi sıhhat açısından değerlendirmek gerekirse, Müslim'in nakletmesinden hareketle hadîsin Müslim'in şartlarına göre, "*sahîb*" olduğu söylenebilir. Kütüb-ü Sitte'nin diğer müelliflerinden Ebû Dâvûd (ö.275/889)'un ve Nesâî (ö.303/915)'nin "*Sünen*"lerinde de geçmektedir.⁶⁶

Kütüb-ü Sitte Müelliflerinin dışında Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) "*Müsned*"inde⁶⁷ Dârimî (ö.255/868) "*Sünen*"inde,⁶⁸ İbn Ebî Şeybe (ö.235/849)⁶⁹ "*Musannef*"inde ve İbn Hibbân, (ö.354/965) "*Sahîb*"inde hadisi nakletmişlerdir.

Rivayetler içerisinde konunun anlaşılmasına yardımcı olacak en kapsamlı rivayetler, İbn Hibbân (ö.354/965)'in "*Sahîb*"inde geçmektedir. Konuyla ilgili örnek hadîs şu şekildedir:

Kabîsa b. Muhârik el-Hilâlî r.a.'den nakledildiğine göre, o şöyle dedi: "Kavmim adına bir borca kefil olmuştum. Ardından Ben Rasûlullah s.a.s.'a:

"Ey Allah c.c.'in Rasûlu s.a.s.! Muhakkak ben, kavmim adına bir borca kefil oldum. Bana bu konuda yardımcı ol!" dedim.

64 Müslim, "Zekât", 109.

65 Müslim, "Zekât", 109.

66 Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Abdullah Nu'mânî (Beyrut: Dâru İbnu Hazm, 1426/2005), "Zekât", 26(1640);Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünen* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1421/2000), "Zekât", 80(2579).

67 Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrut: Müessesetür-Risâle, 1429/2008), 3/477(15916).

68 Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl b. Mehrâm b. Abdussamed ed-Dârimî, *es-Müsnedü'd-Dârimî (Sünenü'd-Dârimî)*, thk. Hüseyin Selim (Riyad: Dâru'l-Muğni, 1421/2000), 2/1044.

69 Ebûbekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsâr*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetür-Rüşd, 1409), 2/426.

Rasûlullah s.a.s.: “*Bilakis biz, senin adına o borcu karşılacağız.*”⁷⁰ buyurdu.

Kabîsa r.a.: Rasûlullah s.a.s., “*Develer geldiğinde zekât develeri hakkında, bunlar senindir.*” buyurdu.

Rasûlullah s.a.s.: “*Ey Kabîsa b. Muhârik r.a., Muhakkak bir şey istemek, şu üç kişiden birisi dışında kimseye helal olmaz. İslâh etmeyi murat ederek kavmi adına bir kefaletin altına girmiş kişi, (meğer ki) kendisini güvence altına alana dek, istemeye devam etmiş olsun. Sonra (istemekten) geri durur.*” buyurdu.⁷¹

1.3.1. Rivayetlerin Metin Değerlendirmeleri

Kabîsa r.a.’ın kefalet hadîsinde, rivayetlerin metinleri arasında farklılıklar vardır. Bu durum, hadîsin mânâ ile rivayet edilmesinden kaynaklanabilir. Bunun yanı sıra ortak lafızlarla nakledilen kısımlar da vardır. Buna göre metinlerdeki ortak ve farklı yönler şu şekilde ele alınabilir.

1.3.1.1. Metinlerin Ortak Yönleri

Müslim (ö.261/874)’in, Ebû Dâvûd (ö.275/889)’un ve Nesâî (ö.303/915)’nin rivayetlerinde Kabîsa r.a.’nın ifadesi, “*تحملت حمالة*” “*Tehammel-tu Hamâleten*” “*Ben, bir borca kefil oldum.*”⁷² şeklinde yer bulmuştur.

Müslim (ö.261/874)’in, Ebû Dâvûd (ö.275/889)’un ve Nesâî (ö.303/915)’nin rivayetlerinde “*لا تحل إلا لأحد*” “*Muhakkak istemek üç kişi dışında kimseye helal olmaz.*”⁷³ şeklinde hadîsler ortak lafızla gelmiştir.

Müslim (ö.261/874)’in, Ebû Dâvûd (ö.275/889)’un ve Nesâî (ö.303/915)’nin rivayetlerinde Hz. Peygamber’in Kabîsa r.a.’ya “*أقم حتى تأتينا*”

70 Bu ifadenin başka bir rivayetinde “*بَلْ نَحْمِلُهَا عَنْكَ يَا قَبِيصَةَ، وَنُرَدِّبُهَا إِلَيْهِمْ مِنْ إِبْلِ الصَّدَقَةِ*” “*Ey Kabîsa r.a. bu borcu, senin adına biz yükleniyoruz. Onlara borcu zekât develerinden edâ edeceğiz.*” şeklinde geçmektedir. (İbn Hibbân, *Sahihu İbnu Hibbân*, 8/86.)

71 İbn Hibbân, *Sahihu İbnu Hibbân*, 11/161.

72 Müslim, “Zekât”, 109; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 26(1640); en-Nesâî, *Sünen* (Riyad: Dâru’s-Selâm, 1421/2000), “Zekât”, 80(2579).

73 Müslim, “Zekât”, 109(1044); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 26(1640); Nesâî, “Zekât”, 80(2580).

الصدقة، فنأمر لك “Bize zekât malları gelene kadar dur. Biz, senin için emrederiz.”⁷⁴ şeklindeki hitabı ortak metin olarak görülebilir.

Dolayısıyla Kütüb-ü Sitte'nin üç müellifinin naklettikleri hadîslerin kefâletle ilgili kısımlarının ortak metinlerinden hareketle Kabîsa r.a.'nın “Ben, bir borca kefil oldum.” ifadesinin yanı sıra, Hz. Peygamber'in “Muhakkak istemek üç kişi dışında kimseye helal olmaz. Bize zekât malları gelene kadar dur. Biz, senin için emrederiz.” ifadesi birleştirilmiş metin olabilir.

1.3.1.2. Metinlerden Hareketle Bazı Bulgular

1.3.1.2.1. Nesâî'nin Rivayetleri Arasındaki Farklılıklar

- Nesâî (ö.303/915)'nin konuyla ilgili rivayetlerin metinleri *es-Sünen* içerisinde farklı ifadelerle nakledilmiştir. Bu hususta şunlar dikkati çekmektedir:

Nesâî (ö.303/915)'nin bir rivayetinde, “إن الصدقة لا تحل إلا لأحد ثلاثة” “Muhakkak sadaka, üç kişi dışında kimseye helal olmaz.”⁷⁵ şeklinde nakledilmişken, başka rivayetinde; “Üç kişi dışında insanlardan bir şey istemek uygun olmaz / لا تصلح” şeklinde nakledilmiştir.⁷⁶

Ayrıca, kefilin insanlardan bir şey istemesinin helal olma zamanını açıklayan ifadelerde de farklılıklar vardır. Bir rivayette “فيسأل حتى يؤدي إليهم حمالتهم” “Kefil olduğu borcu alacaklılara eda edene kadar isteyebilir.”⁷⁷ şeklinde nakledilmişken; rivayetin diğerinde ise, “فحلت له المسألة حتى يصيب قواما من عيش” “Maişetini ayakta tutma kıvamına ulaşına kadar, kefile istemesi helal oldu.”⁷⁸ şeklinde nakledilmiştir.

Nesâî'nin Rivayetinin Müslim'e ve Ebû Dâvûd'a Olan Farkları

-Nesâî (ö.303/915)'nin rivayetlerini, Müslim (ö.261/874)'in ve Ebû Dâvûd (ö.275/889)'un rivayetlerine göre farklılıklar bulunmaktadır:

Müslim (ö.261/874)'in ve Ebû Dâvûd (ö.275/889)'un rivayetlerinde, Hz. Peygamber, insanlardan (zekât) istemesi helal olan üç kişiyi sayarken kefil

74 Müslim, “Zekât”, 109(1044); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 26(1640); Nesâî, “Zekât”, 80(2580).

75 Nesâî, “Zekât”, 80(2580).

76 Nesâî, “Zekât”, 86(2591).

77 Nesâî, “Zekât”, 86(2591).

78 Nesâî, “Zekât”, 80(2580).

olan kişi ilk sırada saymıştır.⁷⁹ Nesâî'nin konuyla ilgili rivayetinde ise, Hz. Peygamber'in kefil olanı ikinci sırada saydığı görülmektedir.⁸⁰

1.3.1.2.2. Kütüb-ü Sitte Dışındaki Bazı Müelliflerin Eserlerindeki Farklılıklar

-Hz. Peygamber'in, *borcu zekât develerinden ödeyeceğini bildirmesi*, Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*"inde⁸¹ ve İbn Hibbân (ö.354/965)'ın, "*Sabîh*"inde⁸² geçmektedir.

-Kefilin başkasından bir şey isteme hususunu anlatan, Hz. Peygamber'in, "تحمل حمالة عن قومه إرادة الإصلاح" "*Islâh etmeyi murat ederek kavmi adına bir kefaletin altına girmiş kişi*," ifadesi bütün rivayetlerin içerisinde sadece İbn Hibbân (ö.354/965) rivayetinde geçmektedir.⁸³

1.3.1.3. Hadisteki Kefaletin Sosyal Barışı Hedeflemesi

Hz. Peygamber s.a.s. döneminde bir adam, kavminin borçlarına kefil olabiliyordu. Bu durum, iki topluluk arasında öldürülmüş kişilerin diyetlerini alacaklılara ödeme hususunda da görülebiliyordu. Böylece iki kabile arasında savaş çıkması veya kan davası güdülmesi engellenirdi. Dolayısıyla kefalet, barışı sağlamakta araç olabiliyordu.⁸⁴

Bu tarz bir kefalet, toplum içerisinde itibarı olan kişilerce yapıldığında ancak, kabul görürdü. İncelediğimiz hadiste Kabîsa b. Muhârik r.a., kavminin önde gelen birisiydi. Evlenmek için parası olmayan kişi(ler) dahi ona başvururdu. Böylesi bir olayla diyetlerin ödenme zamanı, Kabîsa r.a. için aynı ana denk gelmişti. Oda biriken borçlar yüzünden Rasûlullah s.a.s.'dan yardım istemek zorunda kalmıştı.⁸⁵

79 Müslim, "Zekât", 109(1044); Ebû Dâvûd, "Zekât", 26(1640);

80 Nesâî, "Zekât", 86(2591).

81 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/477.

82 İbn Hibbân, *Sabîhu İbnu Hibbân*, 8/86.

83 İbn Hibbân, *Sabîhu İbnu Hibbân*, 11/161.

84 bk. İbnu'l-Cevzî, *Garibu'l-hadis*, 1/243.

85 bk. İbn Hibbân, *Sabîhu İbnu Hibbân*, 8/86.

Yukarıdaki hadisin metinlerinden elde edile bilgiler ışığında şu söylenebilir: Kabîsa r.a., kan davasını engellemek ve sosyal barışı sağlamak adına, savaşta ölenlerin diyetlerini ödemeye kefil olmuştur.⁸⁶

1.3.1.4. Hadîsteki Kefalet Teriminin Anlamı-Tanımı

Kabîsa r.a.'nın “تحملت حمالة” “*Tehammeltu Hamâleten*” “*Ben, bir borca kefil oldum.*” ifadesinden hareketle en-Nevevî (ö.676/1277), “الحمالة” “*el-Hamâletu*” mastarı üzerinden “*Kefâlet*” kavramını kelime ve terim olarak ele alır. O, “الحمالة” “*el-Hamâletu*” kelimesinin anlamını, “*İnsanın (ödeme şartıyla) yüklendiği mal*”, şeklinde açıklar.⁸⁷

Aynî (ö.855/1451), yukarıdaki hadîsin şerhinde “*el-Hamâletu*” kelimesinin anlamını, “الحمالة وهي الكفالة” “*el-Hamâletu; O, Kefalettir.*” şeklinde anlamlandırır. Bir diğer eş anlamlı kelime olarak “الحميل”⁸⁸ “*el-Hamîl*” “الضمين” “*ed-Damîn*” kelimelerinin, “*el-Kefîl*” kelimesinin eş anlamlıları olduğunu söyler.⁸⁹

Terim anlamını ise, en-Nevevî (ö.676/1277), “*Yüklendiği / Kefil olduğu mal sayesinde insanın borç yapabilmesi*” şekliyle ifade eder.⁹⁰

en-Nevevî (ö.676/1277)'nin “الحمالة” “*el-Hamâletu*” kelimesinden hareketle yukarıda verilen hadîs bağlamında “*Kefâlet*” terimini bir başka şekliyle şöyle tanımlar:

“*İki kabile*⁹¹/*topluluk arasındaki ıslahı, kişinin borca aracılık etmek istediği malını, karşı tarafa (alacaklılara) vererek apaçık bir ıslaha vb. hususlara aracılık etmesidir.*”⁹²

86 İbnu'l Esir, *en-Nihâye*, 1/442.

87 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâc şerhu sabîhu Müslim İbnu'l-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1392), 7/133.

88 Mektebe nüshasında “الجميل” “*el-Cemil*” şeklinde yanlış yazılmış. (bk. Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbî el-Hanefî Bedruddin el-Aynî, Şerhu süneni Ebî Dâvûd, nşr. Ebu'l-Münzir Halid b. İbrahim (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999), 6/383.)

89 Aynî, *Şerhu süneni Ebî Dâvûd*, 6/384, 385..

90 Nevevî, *Minhâc*, 7/133.

91 Aynî, *Şerhu süneni Ebî Dâvûd*, 6/383.

92 Nevevî, *Minhâc*, 7/133.

1.3.1.4.1. Modern Hukuk Tanımlarıyla Kıyaslanması

TBK. (Türk Borçlar Kanunu)'nun 483. Maddesindeki Kefalet akdi şöyle tanımlanır:

*“Kefalet bir akittir ki, onunla bir kimse borçlunun akdettiği borcun edasını temin etmeği alacaklıya karşı, taahhüt eder.”*⁹³

-Bu tanıma medeni hukuk uzmanlarından Halûk TANDOĞAN üç açıdan karşı çıkar:

1. Tanımda kefiliden bahsederken, *“...Borçlunun akdettiği borcun edasını temin etmeği... taahhüt eder.”* ifadesi yerine, *“...Borçlunun borcunu ödememesi halinde bundan şahsen sorumlu olmayı taahhüt eder.”* olması gerektiğini söyler.⁹⁴

Aradaki fark, TBK. (Türk Borçlar Kanunu)'nun 483. maddesinde borçlunun akdettiği borcu ödeyememe durumuna değinmeden kefilin sorumluluğuna geçilmesidir.

2. TANDOĞAN, kanunda ifade edilen *“akitten doğan borç”*tan dolayı kefil olunabileceği ifadesine de karşı çıkar. Burada *“hukûkî sebep”* üzerinden durur. Haksız fiil, sebepsiz zenginleşme ve nafaka borcu gibi kanundan doğan bir borca da kefil olunabileceği vurgusunu yapar.⁹⁵

TBK. (Türk Borçlar Kanunu)'nın ve Tandoğan'ın *“Kanundan doğan borç”* ilkesiyle Kabîsa r.a.'nın kefaletinden doğan borç arasında benzerlik vardır.

Karşılaştırma

- en-Nevevî (ö.676/1277)'nin Kabîsa b. Muhârik r.a. hadisi üzerinden yaptığı tanımda kefalet akdinde kefil, alacaklıyla borçlu arasındaki ıslahî sağlama rolündedir. Ancak modern hukuk kurallarında ise kefil, alacaklının borcuna karşılık teminattır.⁹⁶

93 Halûk Tandoğan, *Borçlar Hukuku / Özel Borç İlişkileri - İstisna (Eser) ve Vekalet Sözleşmeleri Vekaletsiz İş Görme Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010), 2/693.

94 Tandoğan, *Borçlar Hukuku*, 2/693.

95 Tandoğan, *Borçlar Hukuku*, 2/693.

96 bk. Nevevî, *Minhâc*, 7/133; Tandoğan, *Borçlar Hukuku*, 2/694.

- Ele alınan hadîse bakıldığında Hz. Peygamber s.a.s., Kabîsa r.a.'nın kefaletinden doğan borcu üstlenmişti.⁹⁷ Çünkü ortada yakınları öldürülmüş, fakat diyetleri ödenmemiş maktul velileri vardı. Bu kişilere “*diyet*” ödenmesi hususu Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnet'te kanun olarak vardı. Şöyle ki;

Kur'an-ı Kerim, hatâen öldürülen kişinin yakınlarının kabulleri şartıyla, diyeti kanunlaştırmıştı.⁹⁸ Hz. Peygamber s.a.s., ayette geçen “*diyet*” ifadesini, türleriyle birlikte “*yüz deve*” olacağını beyân etmişti.⁹⁹

Hz. Peygamber s.a.s., İbn Mâce'nin naklettiği hadiste öldürme suçu toplumdaki tamamen kalktığı bir dönemde, kasten adam öldürene bile iki kat diyet ödetmişti.¹⁰⁰ Fâilî meçhul cinayetlerde, “*Kasâme*” sistemini getirmiş, ödenecek diyet miktarını ölünün cesedinin bulunduğu yerin etrafındaki elli haneye pay etmişti. Eğer diyeti onlar ödememişse, kendisi devlet başkanı olarak ödemişti.¹⁰¹

Neticede diyetin ödenmesi amacıyla Kabîsa r.a.'nın, kavminin ödeyeceği diyetler kefil olması, “*hukûki*”dir. Ancak, TBK. (Türk Borçlar Kanunu)'nın ve Tandoğan'ın kefaletin tanımlarındaki “*hukuki*” olma anlayışıyla, Kabîsa r.a.'nın kefaletindeki “*hukuki*” olmanın içerikleri birbirlerinden farklıdır. Çünkü TBK.'nin tanımından, Tandoğan'ın kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, “*Haksız fiil*” ve “*Sebepsiz zenginleşme*”ye dayalı kefalet akdi yapılabılırken, Kur'an ve Sünnet böyle bir kefaleti bey' akdi kapsamında ele alırken “*Bâtıl*”,¹⁰² “*el-İsm/günah*”,¹⁰³ “*Zulüm*”,¹⁰⁴ “*Aldatıcı akitler*”¹⁰⁵ olarak kabul eder.

3. Tandoğan, İsviçre Borçlar Kanunu (İBK.)'nin Almanca metnini verip, ardından kendisi bir tanım yapar. İBK.'nin “*Kefalet*” tanımı şöyledir:

97 İbn Hibbân, *Sahihu İbnu Hibbân*, 8/86.

98 en-Nisâ, 4/92.

99 İbn Mâce, “*Diyât*”, 5.

100 İbn Mâce, “*Diyât*”, 4; Timizî, “*Diyât*”, 1.

101 Müslim, “*Kasâme*”, 3; İbn Mâce, “*Diyât*”, 28.

102 el-Bakara, 2/188.

103 el-Bakara, 2/188.

104 “*Zengininin borcunu uzatması (ödememesi), zulümdür.*” (Müslim, “*Müsakât*”, 33.

105 Müslim, “*Buyû*”, 11.

*“Kefalet akdi ile kefil, asıl borçlunun alacaklısına karşı, borcun yerine getirilmesi için sorumlu tutulmayı yükümlenir.”*¹⁰⁶

Tandoğan ise en sonunda kendisi, şu tanımlamayı yapar:

*“Kefalet bir akittir ki onunla bir kimse borçlunun borcunu ödememesi halinde bu borçtan şahsen sorumlu olmayı alacaklıya karşı taahhüt eder.”*¹⁰⁷

-Son iki tanım değerlendirildiğinde borçlunun borcunu ödememe durumunda adeta bir suçlu aranırçasına İBK.'da “Yükümlülük”, Tandoğan'ın kendi tanımında ise, “Sorumluluk” tabiriyle kefil, borcu ödemeye mecbur edilmiştir. Kefil, borcu ödemezse, “hükümlü” veya “sorumlu” kişi, pozisyonundadır; Ancak en-Nevevi'nin hadisten çıkarttığı tanımda kefil, “toplumda apaçık bir ıslaha vb. hususlara aracılık eden” kişi olarak nitelenmiştir.¹⁰⁸

-Hz. Peygamber s.a.s. Kabîsa r.a.'nın kefaletini “*Bilakis biz, senin adına o borcu karşılayacağız.*”¹⁰⁹ şeklinde onaylaması, kefaleti üzerine aldığı veya TBK.'nın 582. ve 584. maddeleri uyarınca “Gerçek birlikte kefalet” anlamına geldiğinden söz edilebilir. Ancak, Zekât devaleri geldiğinde Hz. Peygamber s.a.s.'in Kabîsa r.a.'ya “*Bunlar senindir.*”¹¹⁰ buyurması, borcun Kabîsa r.a.'nın zimmetinde olduğunu gösterir.

*Birden fazla kişinin, ortaklaşa olarak aynı borca kefil olması halinde gerçek birlikte kefaletten söz edilebilir. Burada kefillerin teminat altına aldıkları “asıl borcun ayniyeti” “ortaklaşa kefil olma (nitelikli varsayım)”ın gerçekleşmesi icap eder.*¹¹¹

Dolayısıyla Kabîsa r.a.'nın kefaletinde olduğu gibi, günümüz müteselsil kefalet sisteminde de kefil ve asıl borçlu, alacaklıya karşı sorumludur.¹¹²

106 Tandoğan, *Borçlar Hukuku*, 693.

107 Tandoğan, *Borçlar Hukuku*, 693.

108 Nevevi, *Minhâc*, 7/133.

109 “*بَلْ نَحْمِلُهَا عَنْكَ يَا قَبِيصَةَ، وَنُؤَدِّيَهَا إِلَيْهِمْ مِنْ إِبْلِ الصَّدَقَةِ*” “*Ey Kabîsa r.a. bu borcu, senin adına biz yükleniyoruz. Onlara borcu zekât devalerinden edâ edeceğiz.*” şeklinde geçmektedir. (İbn Hibbân, *Sabihu İbnu Hibbân*, 8/86.)

110 İbn Hibbân, *Sabihu İbnu Hibbân*, 11/161.

111 Hüseyin Hatemi, Rona Serozan, Abdulkadir Arpacı, *Borçlar Hukuku Özel Bölüm* (İstanbul: Filiz Kitabevi), 1992, 530; Tandoğan, *Borçlar Hukuku*, 2/771; Efe Can Yıldırım, *Birlikte Kefalet* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.), 9. Karşılaştırmak için bk. Abdullah Kahraman, *İslam Borçlar Hukukunda Kefalet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008). 54- 57.

112 Kahraman, *İslam Borçlar Hukukunda Kefalet*, 55.

- Hz. Peygamber s.a.s. Kabîsa r.a.'nın kefaletini onaylaması, TBK.'nın 582. ve 584. maddeleri uyarınca "Gerçek birlikte kefaletten" de söz edilebilir.

1.3.1.4.2. Geçerlilik Koşullarının Kıyaslanması

Hz. Peygamber s.a.s. döneminde Kabîsa b. Muhârik r.a.'in kefilliğinin Modern hukukta kefalet akdinin genel geçerlilik koşullarıyla, kıyaslaması yapılsa şunlar söylenebilir:

1. Karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarının varlığı:

TBK. (Türk Borçlar Kanunu)'nun 2. Maddesinde tarafların irade beyanlarının aranması gereği dikkate alınmıştır. Buna göre, "İlgili madde gereğince kefalet sözleşmesi, kefil ile alacaklıların karşılıklı ve birbirlerine uygun irade beyanlarıyla kurulması gerekir." Buna göre kefalet teklifi kefilden gelmişse, onun kefil olduğu hususların temel noktaları, karşı tarafa iletilmiş olması gerekir. Karşı tarafın, bunu kabul etmesi gerekir. Bu kabul örtülü, yani sükûtî veya kefilin verdiği yazılı teklifi alıp iade etmemeleri şeklinde de olabilir.¹¹³

Örnek hadisimizde kefalet antlaşması teklifi (İcap), –rivayetler açısından bakıldığında- Kabîsa b. Muhârik r.a.'ten gelmiştir. Kavminin savaştığı kabilenin diyetlerini ödeme teklifini açıkça beyan etmiştir. Karşı kabileden de Kabîsa ra.'nın teklifini reddettilerine dair bir beyanları onlardan nakledilmemiştir.

2. Hukuka, ahlâka, kişilik haklarına ve emredici hükümlere uygunluk,

Yukarıda TANDOĞAN'dan aktardığımız bilgilerde bu madde kıyaslanmıştır.

3. "Hata-Hile-Tehtid-Gabin" şeklinde tezahür eden irade sakatlığının bulunmaması:

Bu maddede ele alınan geçerlilik şartları, BK.'da ve TANDOĞAN'ın verdiği tanımlarda yer almamış. Geçerlilik şartları arasında zikredilmiş, Ancak en-Nevevî'nin tanımında "Apaçık bir ıslaha vb. hususlara" şeklinde ilgili hadisten hareketle tanımı yapmıştır.

¹¹³ Serkan Ayan, *Kefalet Sözleşmesi –Özellikle Kefalet Sözleşmesinin Geçerlilik Koşulları ve Türleri Kefilin Takibi Kefilin Sorumluluğunun Kapsamı Kefilin Sorumluluğunun Sona Ermesi/ Sınırlanması* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 81.

Burada “*Gabin*” “Aldatmaya” dayalı kefaleti geçersiz saymıştır. Ancak yukarıda TANDOĞAN’ın verdiği tanımda “*Gabin*” hukûkî bir tezahüre bürünürse bunda şeklen bir problemin olamayacağı şeklinde anlaşılabilir. Maalesef günümüzde borçlu iflas ettiğinde, bazı kefiller, üzerlerindeki mallarını üçüncü bir kişiye bey’ akdiyle devrederek kefaletten kurtulmaya çalışıyorlar. Eğer kefilin malları üzerinde haciz işlemi gerçekleşmemişse bu sefer borç, kefilin zimmetinde kalmış oluyor. Böyle bir durum, ancak bir şikâyet ile fark edilebiliyor.

2. Kefaletin Sosyal Fonksiyonu

Kabîsa r.a.’nın kefil olarak, yakınları ölenlere ödediği borç konusunda sosyal açıdan bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Önce bu değerlendirmeleri vermek istiyoruz. Ardından Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki kefaletin sosyal fonksiyonunu, bu değerlendirmeler ışığında ele alacağız.

2.1. Kefilin Zimmetindeki Borcun Sosyal Dayanışmayla Ödenmesi

İlk Ebû Dâvûd şârihi olarak bilinen el-Hattâbî (ö.388/988), zengin bir kimsenin zekât malından pay alıp alamayacağını irdeler. Kabîsa’nın kefilliğinden hareketle şu kanaata varır. Kin ve kan davası gibi sosyal olayları önlemek için, zenginin zekât malından pay alabileceğini söyler. Ancak bunu yaparken açık şekilde ıslahı amaç edindiğini açıklamasını şart koşar.¹¹⁴ Ki, bu sayede töhmet altında kalmamış olur. Çünkü bu kişinin zenginken zekât malından pay alması, başkaları tarafından yanlış anlaşılabilir.

Aynî (ö.855/1451), konuya tam anlamıyla sosyolojik açıdan yaklaşır. Kabîsa r.a.’nın kefil olarak zimmetindeki borç, aslında toplumun huzuru için yapılmıştır. Böyle bir kişinin, zimmetindeki borcu ödeyebilmesi için topluma sorumluluk düştüğünü belirtir.¹¹⁵

Azîmâbâdî (ö.1329/1911) ise, tarihi süreci de işin içine katarak, kefaletin sosyal boyutunu daha de ötelere götürür. Arapların, toplumda fitneyi önlemek amacıyla bir hususa kefil olan birisini duyduklarında ona yardım

114 Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hattâb el-Bustî el-Ma’rûf bi’l-Hattâbî, *Me’âlimu’s-süneni şerhu süneni Ebi Dâvûd* (Halep: el-Matbaatu’l-İlmiyye, 1351, 1932), 2/66, 67.

115 Aynî, *Şerhu süneni Ebi Dâvûd*, 6/385.

etmek ve onun zimmetindeki borcu düşürebilmek için birbirleriyle yarıştıklarını haber verir. Böyle bir insan onlardan bir şey isteyecek olsa ona karşı, kusura işlememeğe özen gösterdiklerini ve ondan övgüyle bahsettiklerini anlatır. Ondan övgüyle bahsederlerdi.¹¹⁶

Hz. Peygamber döneminde Kabîsa r.a'nın kendi malını hîbe etmeği göze alarak büyük bir borca kefil olması,¹¹⁷ tabii ki takdire şâyandır. Sadece bir ölünün diyeti yüz deve olduğu düşünüldüğünde, sayısı hakkında kesin bir rakama ulaşamadığımız diğer ölülerin diyetleriyle büyük bir meblağ yapmaktadır. Kabîsa r.a.'nın mal varlığının çok olması, babadan ve atadan kalma "cömertlik" ahlâkı ve Hz. Peygamber'in etkisi düşünüldüğünde, onun böyle bir borca kefil olma arzusu takdir edilmelidir. Ancak bu kefaletin üstesinden gelmeleri, başta irade sahibi bir yönetici konumundaki Hz. Peygamber, herkesin hakkıyla zekâtını veriyor olması ve toplumsal dayanışma sayesinde olmuştur.

2.2. Sosyal Dayanışmanın Sosyal Güvenliğe Evrilmesi -Osmanlı Örneği-

Sosyal güvenliğin temelini, sosyal dayanışma kültürü oluşturur. Hz. Peygamberin sünnetinde vermek erdem olarak görüldüğü gibi, hak etmediğini almamak da bir erdemdir. Aslında insan, hak etmediği bir görevi almakla başkasının hakkına girdiği gibi, farkında olmadan sosyal dayanışmaya da zarar verir. Hz. Peygamber s.a.s.'in tasavvurunda "sosyal dayanışma" farklı taşların, bir binada yekvücut olmasıdır.

Hz. Peygamber dönemine baktığımızda İslâm Devleti'ne bağlı zekât memurları vardır. Hadîslerde bu görevlerde çalışan memur sahâbe hakkında bilgiler yer alır.

116 Muhammed Eşref b. Emîr b. Ali Mustafa b. Haydar Ebû Abdîrrahman Azîmâbâdî (ö.1329/1911), *Avnu'l-mâ'bûd alâ şerhi sünen-i Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1415), 5/35.

117 Nevevî (ö.676/1277), olaya farklı bir açıdan yaklaşır. Kefilin, başkasının borcunu ödeme adına malını kaybetmesi ve muhtaç duruma düşmesini irdeler. Böyle bir kefil, iflas eden durumundadır. İflâs eden kişi, ihtiyacı kadarını nasıl zekât malından alabiliyorsa, böyle bir kefil de -ödeyeceği borçlara ilaveten- ihtiyacı olan bir miktarı zekât malından alabilir. Bu konuda, alınan miktarın ve çeşidin asli ihtiyacı karşılayabilir olması, günah olan yerlere harcanmaması şarttır. (Nevevî, *Minbâc*, 7/133.)

Ebû Dâvûd (ö.275/889), “*Zengin Olduğu Halde Zekât malından pay alması Helal Olan Kimse*” başlığı altında, “*Allah c.c. yolunda gazi olan, Allah c.c. yolunda çalışan (zekât memuru), ...*” hadisini verir.¹¹⁸

Aslında Hz. Peygamber döneminde çalışan zekât memurları içerisinde sadece fakirler memurluk yapmıyordu. Zengin sahâbeden çalışanlar da vardı. Hz. Peygamber s.a.s.’in zekât malları konusunda çalıştırmayı kesin bir dille reddettiği kişiler, onun ehli beytiydi. Bu konuda amcasının oğlu el-Fadl b. Abbâs r.a. ile diğer amcasının torunu Abdulmuttalip b. Rabîa b. el-Hârîs’in zekât memuru olarak tayin tekliflerini reddetmesi örnektir. Evlenmek için işleri olmadığı tezinden hareketle Hz. Peygamber s.a.s.’e gönderilen bu iki genç, “... *Biz, sana şu zekât mallarının bir kısmı hakkında bizi memur tayin edersen diye, insanların yerine getirdikleri gibi, biz de bu görevi sana karşı yerine getirebiliriz diye ve onların aldıkları payı biz de alalım diye sana geldik.*” dediklerinde Hz. Peygamber s.a.s., “*Muhakkak zekât, Muhammed s.a.s.’e ve ailesine gerekli olamaz. Zekât, ancak insanların pislikleridir.*” buyurmuş. Yanına gelen bu iki akrabasına nikâhlanacak eş bulmuş, gelin adaylarına mehirlerini ödemeleri üzere, iki damat adayına ganimet malından belirli seviyede pay verilmesini emir buyurmuştu. Böylece o iki gencin de gönlünü almıştı.¹¹⁹

Hz. Peygamber’den tevarüs etmiş olan hakkına razı olma, genel içerisinde hususi kuralları olanları ilkeli davranması, sahâbenin onun sünnetine sarılmasına etkili olmuştu. Bu durum, Osmanlı’da varlığını göstermekteydi. Şehirler bir Müslümanın İslâm’ı yaşayacağı tarzda kurulur. Fertler, İslâmî prensipler çerçevesinde yetiştirilir. Resmî otoritelerin müdahalesine gerek kalmadan mahalle içi otokontrol bağlamında maddi ihtiyaçlar bu kontrole göre işlerdi. Hayat ahlâk ve manevî ilkelerle kendi akışında seyredirdi. Karşılık kefalet sistemi, adeta mahallede işlerdi.¹²⁰

Şer’î kanunlarda yazılı olan kefalet sistemine halk tarafından uyulması veya fukahanın kitaplarındaki kefalet ile ilgili belirledikleri ilkelerin mahkemelerde işletilmesi arasında ahenk söz konusuydu.¹²¹

118 Ebû Dâvûd, “Zekât”, 24(1635).

119 Müslim, “Zekât”, 167(1072).

120 Özcan, “Kefalet Sistemi”, 150, 151.

121 Osman Safa Bursalı, “Galata ve İstanbul Mahkemelerinde Kefalet Sözleşmesinin Görünümleri, 1791-1795”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 9/1 (2010), 82, 83.

Ekonomiye dayalı, sosyal dayanışma, Selçukî Loncaları ve Osmanlı âhîlik teşkilatlarında kendisini hissettiriyordu. Bu teşkilatlar, tüccarların meslekte iyi bir seviyeye gelmelerini teşvik etmekle kalmıyorlar; onların ahlâk dışı davranışlarına, hak etmedikleri görevlere ve mesleklere atanmalarına da engel oluyorlardı. Maalesef günümüzdeki meslek odalarını “*ahîlik*” şeklinde görmek, son derece yanlış olur. Günümüzdeki meslek odaları meslektaşlarının sorunlarıyla veya onların ahlâki durumlarıyla tam anlamıyla ilgilendiklerini söylemek güçtür.¹²²

Osmanlı döneminde kefalet akdi kullanılarak esnaf arasında sıkı bir bağ kurulması hedeflenmiştir. Kendisine kefil bulan esnaflar, iş hayatında destek görmüşlerdir. Kefalet sistemi çerçevesinde kefilli nizama bağlanan esnaf birliklerinin icra edebildikleri iş ve mesleği, kefilsiz iş yapan esnaflar icra edemiyorlardı. Böylece, belirli iş yapma hakkı (ruhsatı) kefilli iş yapan esnafa veriliyordu. Devletin böyle bir adımı atmasındaki temel sebep, bazı esnafın iş ve insan sağlığına dikkat etmeden işçi çalıştırmasıydı. Bunların sebep oldukları maddi zarar ekonomiye de zarar veriyordu. Osmanlı Devletinin kefalet sistemini esnaf arasında teşviki sayesinde esnaf arasındaki farklı gruplar, birbirlerini tanıma, anlama fırsatı yakalamıştı.¹²³

Teknik anlamda sosyal güvenlik kavramları, ilk defa Osmanlı Devleti zamanında sanayi devrimi sonrası loncalarda ve el sanatlarında çalışan işçilerin ve ustaların fabrikalara girmeleriyle konuşulmaya başlandı.¹²⁴ İlk olarak işçiler için “*Maden nizamnâmeleri*” kapsamında bazı tedbirler alındı. Kamu sektöründe çalışan daimi işçiler için sigorta benzeri sandıklar oluşturuldu.¹²⁵

1866 yılında “Askerî tekaud” sandığı kuruldu. Bu sandık, üyelerinin emeklilik işlevlerini deruhte ediyordu. Askerlerin dışında çalışan memurlar için ise, 1881 yılında tekaud sandığı kurulmuş. 1890’da “*Seyru sefain tekaud sandığı*”, 1909’da askeri ve mülki sandıklar kuruldu. 16 Nisan 1909’da “*Tersane-i âmire-ye mensup işçi ve sairenin tekâudiyeleri hakkında nizamnâme*” ile kurulan sandık, kişilerin yaşlılık ve malullükteki durumlarına destek amacını

122 Ortaçlı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 95.

123 Sevgi Işık Erol, *Osmanlı Devleti’nde Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlik Açısından: Ahîlik Teşkilatı* (İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017), 12.

124 Erol, *Ahîlik Teşkilatı*, 3.

125 Erol, *Ahîlik Teşkilatı*, 16.

taşıyordu. Ardından tersanelerde çalışanlara, 16 Nisan 1910 yılında Hicaz demiryolunda çalışan memur ve müstahdemlerine hastalık ve kaza hallerine yardımda bulunan bir sandık daha kurulmuştur. 1917 yılında “*Şirketi aidıyye sandığı*” kuruldu.¹²⁶

Türk toplumunda sağlık, emeklilik ve hayat sigortaları geleneksel yardımlaşma kültürünün zayıflaması ve bireyselleşme süreci neticesinde ortaya çıktı. Sigortacılığın temel nedenleri “Korunma-yardım-öngörme” olarak görülebilir.¹²⁷

Neticede yardımlaşma kültürünün sahâbeden itibaren İslâm toplumunda yerleşmesi, esnaf arasında Osmanlı'da kefalet sisteminin gelişmesine yol açtı. Tezgahların kapanıp sanayileşmeye geçilince sosyal güvenliğin bir ihtiyaç halini aldığı anlaşılmaktadır.

3. Kabîsa r.a.'nın Kefilliğini Anlamada

Yaşanabilecek Bazı Yanlışlar

3.1. Kavramsal Yanlışla Düşmemek

Kabîsa r.a., yaşadığı toplumda kargaşa çıkmaması için, ölenlerin diyetlerini ödemeyi üstlenmiştir. Hz. Peygamber, sahâbîsinin bu davranışını onaylamakla kalmamış, devlet başkanı sıfatıyla ödenecek diyetleri üstlenmiştir. Ardından Kabîsa r.a.'nın kavminin de ödenecek diyetlere maddi olarak destek verdikleri, ortaya çıkmıştır. Netice itibariyle iki kabîlenin çatışması sonucu ölenlerin yakınları mağdur edilmemiştir. Bundan hareketle, “*Bu İslâmî sigortacılıktır*” kavramını ortaya atmak veya olayı kendi döneminin şartlarından çıkartıp bu yüzyılda yaşanmış gibi algılamak yanlış olduğu gibi, “Kabîsa r.a.'nın kefilliği o döneme aittir. “*Günümüzde kan parası ödenmemiş mağdurların haklarını savunmayla alakası yok.*” demekte son derece yanlıştır. Kabîsa r.a.'nın olayı üzerinden kavram yanlışına düşmemek gerekir.

Tarihte yaşanan olaylardan hareketle, günümüz sorunlarını isimlendirmede yanlışlar yapılmaktadır. Örneğin “*-Ahilikte- sosyal sigortalar orada da var.*”

126 Erol, *Ahilik Teşkilatı*, 15, 16.

127 Davud Karaman, *Sigortacılık (Yeni Mevzuat ve 5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu İlaveli)* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010), 2, 5.

demek, yanlıştır. Bunun sebebi, “Ahilik teşkilatını” tanımamaktan bunu yanında “Sosyal sigorta” kavramının ortaya çıkışından habersiz olmaktan ileri gelir.¹²⁸

Batı toplumunda iflas eden veya ihtiyarladı diye işten atılan adama, mahallesinde veya çevresinde kimse bakmaz. Adam acından dilenirdi. Bu yüzden “sosyal sigortacılık” kavramı geçen asırda ortaya çıkan bir kavramdır. Zayıf aile yapısına ve akraba bağlarına sahip batı toplumunda işçi sınıfının haklarını korumak amacıyla ortaya konmuş bir müessesedir. Bu kavramı da zoraki uzantı yorumlar yaparak anlamamak gerekir.¹²⁹

Dolayısıyla her kavramın ortaya çıktığı toplumsal alan, durum ve şartlar iyi tahlil edilerek kullanılmalıdır. İlahiyat ilimlerinde de bu yanlışlar bazen olmaktadır. Örneğin “Zübeyr r.a.’in Bankacılığı” deniyor. Şu soruyu sormak icap ediyor, “Hz. Peygamber döneminde günümüzdeki anlamıyla banka mı vardı?” da Zübeyr r.a., bankacı olsun?”. Bunun gibi, “Kabîsa r.a.’nın Bireysel Hayat Sigortacılığı” demek de yanlış olur.

3.2. Sahâbedeki Sosyal Dayanışmayı Anlayamamak

Kabîsa r.a.’nın kefilliğinde toplumsal dayanışmayı sağlayan faktörleri anlayamamak bir sorundur. Aynı şekilde sahâbenin başardığı toplumsal dayanışmayı o güne has kabul etmek de bir sorundur. Dolayısıyla çağımızın sosyal sorunlarına cevap ararken, bu iki husus dikkate alınmalıdır.

İlber ORTAYLI, bu konuda şunları söyler:

“Eğer insanlar, her devrin yani kendi gününün ihtiyacına ve problemine göre yeni baştan din yorumlamaya ve vaaz etmeye kalksaydı, iş karman-çorman olurdu. Çünkü dinin ve vahyin esası, bütün zamanları ve mekânları kapsayan bir mesaj olmasıdır. Tebliğe vesile olmasındadır....”¹³⁰

Sahâbe döneminde Kabîsa r.a.’nın öncülük ettiği dayanışmayı sadece o döneme has bir durum değildir. Günümüze de ışık tutacak seviyededir. Çünkü yukarıdaki incelenen hadîste görüldüğü üzere, vahyin muhatabı ve

128 İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), 94.

129 Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 94.

130 Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 93, 94.

uygulayıcısı Rasûlullah s.a.s.'a öğretilen “İslâm” dini, o dönemde en büyük kıvamına ulaşmıştı ve toplumun tamamı tarafından -ortak noktalar olmak kaydıyla- yaşanmıştı. Bu sebeple günün sorunlarına çözüm ararken, dinin en ideal kıvamda yaşadığı ortamda aramak icap eder.

Batıda başkasına yardım kavramı, daha ziyade felsefi ve psikolojik açıdan ele alınır. Batıda yapılan araştırmalarda başkasına maddi destekte bulunan birisinin bu yardımı, iki teoriden dolayı yapıldığı var sayılır. Birinci teoriye göre, maddi yardımda bulunan birisinin en başlıca özelliğinin, zor durumda olan borçluya empati yapabilmesidir. Yani yardım yapacak kişi, borçlu olan kişinin halini önce anlar. Anladığı için, sıkıntı duyar. İçinde duyduğu sıkıntısını gidermek için de ona yardım eder. Bunun temelinde egoistik içgüdü vardır. İkinci teoriye göre ise, kendisi iç sıkıntısını gidermek amacıyla değil de karşıdaki borçlunun sıkıntı duygusunu rahatlatmak için ona yardımcı olur. Bu yardımı, diğergam/altruistic bir içgüdü sebebiyle yapar.¹³¹

Batının hukuksal değerleri beşerî yaklaşımların ürünüdür. Türk medeni kanunun temeli ve iskeleti de İsviçre Medeni Kanunu'nudur. Bazı özel kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve mahkeme içtihatlarıyla şekillenmiştir. Kefalet ile ilgili düzenlemelerde de aynı hüviyete sahiptir.¹³² Batının yardımlaşma kültürü, vahiyden ve nebevî zeminden uzaktır. Bu bağlamdan bakıldığında, hicretin akabinde Hz. Peygamber s.a.s.'in getirdiği “İman bağından kaynaklı kardeşlik sözleşmesi, hibe, kefalet, havale, bedâ, vakıf, vasiyet, mudarebe, sadaka, karz vb.” teberru nitelikli akitler fıkıh kültürümüzün zenginliğidir. Bu akitlerin kaynağı vahye, Hz. Peygamber s.a.s.'e ve sahâbenin hayatına dayanır.

Dolayısıyla günümüzde sigortacılık müessesinin unsurları nelerdir? Ne-faz şartları, sıhhat şartları nelerdir? Bunların Kur'an ve sünnete dayalı temellere oturtulması icap ediyor. Bunu yapacak kişiler, elbette fıkıh uzmanlarıdır. Hadîşçiler olarak bizlere düşen, onlara sahih kaynakları tespit etmek ve “*Fıkhu'l-hadîs*” çalışmaları yapmaktır.

131 Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008), 168.

132 Reşat Kaynar, *Medeni Hukuk Ders Kitabı Temel Bilgiler-Eşya Hukuku* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Varisleri Koll. Şirketi, 1970), 10-12, 24.

Yaşam sigortacılığı konusuna “*Kefalet, diyet vb.*” tek yönlü de bakmak yanlışır. Rasûlullah s.a.s. devrinde sahâbe hem cihada gidiyordu hem de cihaddan geri döndüğünde kendi özel işlerine bakıyordu. Günümüzdeki anlamda devlete bağlı memur statüsünde askerlik yoktu. Buna rağmen cihatta ölenlerin yetimleri, eşleri hakkında Kur’an-ı Kerim’de müteaddid ayet-i kerimeler vardır.¹³³ Rasûlullah s.a.s., “*Eğer istediyseniz, “Hz. Peygamber s.a.s., müminlere canlarından daha yakındır.”¹³⁴ ayetini okuyunuz! Hangi mümin ölüp, geriye mal bırakmışsa malına asâbesi olanlar mirasçı olsunlar. Her kim borç veya muhtaç bıraktıysa, onu bana getiriniz. Ben onun mevlâsıyım.*” buyurur.¹³⁵

Bu sebeple, başlarına bir şey geldiğinde ölenlerin yakınları, Hz. Peygamber döneminde ortada bırakılmadığı açıktır. Bundan hareketle, devlete veya işverene bağlı çalışan işçilerin ve memurların veya sosyal bir kuruma bağlı çalışan meslek sahiplerinin “*Hastalandıklarında, iş göremez hale geldiklerinde*” bir mâli güvence almaları gereklidir.

Sahâbe devrinden sonra, fıkıh terminolojisine “*Ecîri hâs*” kavramı girmiştir. Ecîri has olarak çalıştırılan işçilerin veya kölelerin eğitim, sağlık giderleri konusunda hadîs kitaplarında hiçbir kapalılık yoktur. Hz. Peygamber s.a.s. “*Her kimin câriyesi (kadın kölesi) olur, ona gıda temin ettiyse ve gıdasını en güzel şekilde sağladıysa ardından câriyesini eğittiyse ve eğitimini güzel verdiyse... ona iki ecir vardır.*”¹³⁶ buyurur.

İşçilerin sosyal haklarının, çalışma şartlarının belirlenmesinde Mûsâ a.s.’nın Hz. Şu’âyb a.s. ile yaptığı anlaşma, örnek bir işçi-işveren sözleşmesidir. Şu’âyb a.s. Mûsâ a.s.’a, yanında sekiz sene çalışmasını, kızıyla evlenmesinin mehri olarak bu çalışmayı saymasını teklif etmişti. Sekiz seneden sonra eğer Mûsâ a.s. on sene çalışırsa, bunun kabulünü Mûsâ a.s.’a bıraktığını söylediğinde,¹³⁷ Mûsâ a.s., “*Bu (kaç sene çalışacağım) konusu, seninle benim aramdaki, mevzudur. Ben iki zaman diliminden hangisine karar vermiş olsam, bana*

133 el-Enfâl, 8/41; en-Nisâ, 4/2.

134 el-Ahzâb, 33/6.

135 Buhârî, “Tefsir”, 33(4781).

136 Müslim, “İman”, 154(241).

137 el-Kasas, 27/28.

*düşmanlık etmek, yok! Allah c.c. söylediklerimize vekildir.*¹³⁸ şeklinde cevap vermiştir. Bu diyalog, işçinin işveren karşısında kendi şartlarının da işveren tarafından dikkate alınması gerektiğine örnektir.

Sonuç

Hadisler ışığında Kefalet ile ilgili temel öğeler şöyledir:

1. Zimmet: Fıkhî olarak, kefalet akdinde asıl borçlunun üstündeki borcun kefile eklenmesinde unsur olarak karşımıza çıkan zimmet, Buhârî'nin naklettiği örneklerde şu şekildedir: - İsrail oğullarında borç alan adamın bu borcu kendi zimmetiyle beraber Allah c.c.'in zimmetine eklettiğini, - Hz. Peygamber s.a.s., borçlu ölen sahâbîlerin borçlarını fetihlerden evvel, başka sahâbîlerin zimmetlerine almalarına müsaade etmiş. Fetihlerden sonra bu tür borçları devlet başkanı sıfatıyla kendi zimmetinde gördüğünü söyleyebiliriz. – Hz. Ebûbekir r.a., Rasûlullah s.a.s.'in hayattayken ödemeyi vaat ettiği borçları, devletin zimmetinde görmüştür. –Hicretten sonra muhacirle ensarın kardeşliğinde, muhacirin zimmeti ensara eklenmiştir. Miras ayeti inene kadar, bu kişilerin birbirleriyle olan zimmet ilişkisi “muris-vâris” ilişkisi olarak görülmüş. Sonraki dönemde miras bırakma dışındaki bütün lehte görülen hususlar, varlığını devam ettirmiştir. Konumuzun özünü oluşturan hadiste Kabîsa r.a.'nın kavminin zimmeti, Kabîsa r.a.'ya, ondan Rasûlullah s.a.s.'a eklenmiştir.

2. Alacaklı: Hz. Peygamber s.a.s., borcun oluşma çeşidine göre, alacaklının öncelikli olarak borçludan borcu tahsil ettirecek adımları atmış. Borcun ödenmemesi durumunda kefilliği devreye sokmuştur. Kabîsa r.a.'nın kefaletinde “diyet kâtillerin asabesi” tarafından ödenmeyince, kefilin ödemesini uygun bulmuştur. Fâili meçhul cinayetlerde “Kasâme sistemini” ortaya koymuş. Maktûlun velileri, haklarını alamayınca, kendisi ödemiştir.

3. Diyetlerin edası: İlk önce “*Borçludan sonra kefiliden, o da ödemezse devlet malından*” sıralamasını getirmiştir. Bireysel borçlarda borçlunun cezasini kıldırarak, önce vârislerinin, onlar borcu ödemezse borcu ödeyecek kefilin çıkmasını beklemiş. Kefil çıkmazsa cenaze namazını kıldırılmamıştır. “*Arkadaşınızın cenazesini kılınız!*” buyurarak kul hakkının bu dünyada edasını

138 el-Kasas, 28/28.

öncelediğini fiili olarak anlatmıştır. Dolayısıyla onun sünnetinde borcun eda edilmesinde temel sorumluluk, borcu yapana aittir.

Diğer hususlar:

4. Toplum fertleri arasında kul hakkından doğan mağduriyetlerin önüne geçen ve bu konuda sorumluluk alan kişiler, İslâm'dan evvel de saygıyla karşılandığı görülmüştür. Hz. Ebûbekir r.a., hicretten önce Mekke'de “*elbisesi olmayanı giydirmesi, sıla-i rahime önem vermesi, yetimi ve yaşlıyı kollaması, mi-safire ikramı ve felaketzedelere yardımı*” sebebiyle ün salmıştı.

Müşriklerden İbnu'd-Değine, açıktan ibadet yapamaması sebebiyle Habeşistan'a hicrete karar veren Hz. Ebûbekir r.a.'a engel olmuş. Ebûbekir r.a.'e hitaben “*Senin gibi birisi yurdundan çıkamaz, çıkarılamaz.*” demiş. Ardından bütün müşrik liderleri dolaşarak, Ebûbekir r.a.'e “*kefil*” olduğunu ilan etmiştir.

5. Sahâbenin zor durumlarında kefalet akdine yöneldikleri görülmüştür. Buradaki zorluk, “*Kabîsa hadisinde meblağı yüksek miktardaki diyetler*” olarak göze çarpmaktadır. Bu borcu Hz. Peygamber s.a.s, yüklenmiş. Burada diyet ödenmesine sebep olanların, “*Kabîsa ve Hz. Peygamber s.a.s., nasıl olsa borca kefil oldular.*” diyerek, geri çekilmemişler. Onlarda Kabîsa r.a.'da toplanan paralara güçleri nisbetinde destek olmuşlardır.

Dolayısıyla Hz. Peygamber s.a.s.'in sünnetinde hiçbir alacaklının borcu, keyfi olarak kefile yüklenmemiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber s.a.s., “*Zengin'in borcu ödememesi, zulümdür.*” buyurmuştur. Onun sünnetinde hicretten öncesi ve sonrasıyla “*Şahsa, paraya, mala, ve diyetlere kefalet*” şeklinde kefaletle konu olan öğeler, ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber “Alacaklı-borçlu-kefil” arasında hassas bir denge kurmuş. Bu üçünün şahidi ve samimi borçluların da kefil Allah c.c. olduğunu ümmetine öğretmiştir.

6. İXX. Y.Y.'ın başlarında “*Borçlar kanununu*” düzenleyen Alman ve İsviçre hukukunda “Kefalet”, İslâm fıkıh literatüründeki tanımdan hareketle, “Zimmetin zimmete” eklenmesi şeklinde tanımlanmış. Ancak borcun edasında “*Asıl borçlunun*” birinci derece sorumluluğu tanımda hafif tutulmuş, bununla birlikte kefile hüküm giydirmeye yönelik dille kaleme alınmışlardır. Bunun yanı sıra Kabîsa r.a.'nın kefaletinde sahabe arasındaki diğer kefaletler-

de “illet” veya toplumsal menfaat, “fitneyi ve savaşı önlemek, açık bir ıslaha aracılık etmek” şeklinde tezahür etmiştir.

7. Kabîsa r.a.'ın kefaletinin başta Rasûlullah s.a.s. olmak üzere toplumun bütün kesimlerince onaylanmasında, Kabîsa r.a.'nın normal zamanlarda da oldukça cömert bir karakterde olmasının yanı sıra, soyunun da eskiden beri “yardımsever bir aileye dayanması” etkili olmuştur. Bu durum, onun oğlu Katan b. Kabîsa r.a.'da da görülmüştür.

8. Sosyal güvenlik konularının sanayi devrimi sonrası Avrupa'da ortaya çıkmasıyla Osmanlı Devleti'nde el sanatlarında ve iş tezgahlarında çalışan işçilerin ve ustaların şehirlere göç etmesi ve bu kişilerin, fabrikalarda çalışmasıyla sosyal güvenlik konuları gündeme gelmiştir. Günümüzde sosyal güvenlik alanındaki sorunlara sadece kefalet veya icare akitleri açısından bakmanın eksik kalacağı düşünülmüş. Hz. Peygamber'in fetihlerden önce ve sonrasıyla devletin zenginleşmesine göre, meseleye yaklaştığı, izlenimi oluşmuştur. Bunun yanı sıra sosyal konular ele alınırken, “kefalet” akdinde olduğu gibi, onun sünnetinden hareketle, “işçi-işveren” ve “kul hakkı-kamu menfaati” şeklindeki dengelere ve bunlardaki önceliklere dikkat edilmesi gereği fark edilmiştir.

9. Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Dönemi'nden sonra kurulan fabrikalarda ortaya çıkan iş kazalarında ölenlerin mağduriyetlerini karşılamak amacıyla, bazı sandıklar kurmuş. Ölenlerin yakınları, mağdur edilmemiştir. Devlete bağlı çalışan işçi ve memurlara emeklilik “tekâud” sandıkları kurulmuş. İşin ağırlığı, devlet hizmetine adanan ömür”, mantığıyla adeta hareket edilerek, önce devamlı askerlerlik hizmeti sunanların, tersanede çalışanların ve Hicaz demiryolunda çalışanların emekliliklerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

10. Son olarak, toplumdaki ekonomik dengelerin ayarlanmasında Hz. Peygamber s.a.s.'in sünnetinde “Uhuvvet, hibe, kefalet, vakıf, havale, karz-ı hasen vb.” kavramlarının dönemsel olarak, onun hayatındaki tahlillerin iyi yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu konularda söz söylerken “nesh, tahsis gibi usul konularının yanı sıra, aynı konudaki hadîslerin ve ayetlerin “kesiştikleri ve sebep-sonuç ilişkisine girdikleri noktalar” iyi tespit edilmelidir. “Enine düşünme sistemi” denilen bu tekniğin yanı sıra, ayetlerin ve hadîslerin başta “sebebu'n-nuzûl-sebebu'l-vurud” ilimlerinden faydalanarak öncelik ve sonra-

lıklarına da dikkat edilmelidir. Buna ilaveten, “ümmetin salih amel niyetiyle günümüze taşıdıkları” uygulamalar da düşünülerek, “boyuna düşünme sistemi” gerçekleştirilmesinin önemi anlaşılmıştır. Bu şekildeki yaklaşımın günümüzde çıkan problemlere Kitabullah c.c.’a, sünnete uygun, ümmetin sorunlarına çözüm sunan yaklaşım biçimi olacağını düşünüyoruz.

11. Kefâlet konusunda hadîs alanında farklı çalışmalara ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber dönemindeki kefâletin ve kefâlet ile ilgili hadîslerin, günümüzdeki pozitif ilimlerle ele alınarak aktarılması, faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk, Ebûbekir Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî. *el-Musannef*. thk. Habib el-A’zamî. Pakistan: Meclis İlmî, 1996/1416.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl eş-Şeybânî (ö.241/855). *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1429/2008.

Ayan, Serkan. *Kefalet Sözleşmesi –Özellikle Kefalet Sözleşmesinin Geçerlilik Koşulları ve Türleri Keflin Takibi Keflin Sorumluluğunun Kapsamı Keflin Sorumluluğunun Sona Ermesi/Sınırlanması*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbî el-Hanefî Bedruddin el-Aynî (ö.855/1451). *Meğâni’l-ebyhâr fî şerhi esâmî ricâli me’âni’l-âsâr*. thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1427/2006.

Aynî. *Şerhu süneni Ebi Dâvûd*. nşr. Ebu’l-Münzir Halid b. İbrahim. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1420/1999.

Aynî. *Ümdetu’l-kârî şerhu sabîhi’l-Buhârî*. nşr. Muhammed Ahmed el-Hallâf. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’-Türâsi’l-Arabî, 1431/2010.

Azîmâbâdî, Muhammed Eşref b. Emîr b. Ali Mustafa b. Haydar Ebû Abdirrahman (ö.1329/1911). *Avn-ül-ma’bûd alâ şerhi sünen-i Ebi Dâvûd*. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1415.

Beğavî, Ebû’l-Kasım Abdullah b. Muhamed b. Abdî’l-azîz b. el-Merzubân b. Sâbûr b. Şâhneşâh el-Beğavî (ö.510/1116). *Mu’cemûs-sahâbe*. thk. Muhammedü’l-Emîn b. Muhammed el-Çeknî. Kuveyt: Dâru’l-Beyân, 1421/2000.

Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî (ö.279/892-93). *Cemel min- ensâbi’l-eyrâf*. nşr. Süheyl Zekkâr – Riyâd ez-Zerkelî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1417/1996.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî (ö.256/870). *el-Câmiu’s-Sahih*. thk. Muhammed Ahmed el-Hallâf. Lübnan: Dâru İhyâu’t-Türâsi’l-Arabî, ts.

Buhârî. *et-Târihu’l-Kebîr*. 8 Cilt. Pakistan: ed-Dâiratu’l-Meârifî’l-Osmanî, ts.

Bursalı, Osman Safa. “Galata ve İstanbul Mahkemelerinde Kefalet Sözleşmesinin Görünümleri, 1791-1795”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2010), 37-87.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl b. Mehrâm b. Abdussamed ed-Dârimî (ö.255/868). *es-Müsnedü’l-Dârimî (Sünenü’l-Dârimî)*. thk. Hüseyin Selim. 4 Cilt. Riyad: Dâru’l-Muğni, 1421/2000.

Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî (ö.275/889). *Sünen*. thk. Abdullah Nu’mânî. Beyrut: Dâru İbnu Hazm, 1426/2005.

Erol, Sevgi Işık. *Osmanlı Devleti'nde Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlik Açısından: Ahilik Teşkilatı*. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017.

Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hattâb el-Bustî el-Mârûf bi'l-Hattâbî (ö.388/988). *Me'âlimü's-sünen şerhu süneni Ebi Dâvûd*. Halep: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1351, 1932.

Ezdî, Ebû bekir Muhammed b. el-Hasan Derîd el-Ezdî (ö.321/933). *İştikâk*. nşr. Abdusselam Muhammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1411/1991.

Hatemi, Hüseyin- Rona Serozan, Abdulkadir Arpacı. *Borçlar Hukuku Özel Bölüm*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâluddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubi İbn Abdî'l-Berr en-Nemerî (ö.463/1070). *el-İstiâb fi mârifeti'l-ashâb*. 3 Cilt. Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 1431/2010.

İbn Ebî Şeybe, Ebûbekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî (ö.235/849). *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsar*. thk. Kemal Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî *el-İsâbe fi'temyizi's-sahâbe*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Mu'âvvid. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.

İbn Hacer. *Tehzîbu't-tehziib*. 12 Cilt. Hindistan: Dâiratu'l-Meârif en-Nizâmîyye, 1326.

İbn Hayyât, Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Âsarî el-Basrî. *Târihu Halifetu'bnu Hayyât*. nşr. Ekrem Ziyâ el-Ümerî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1397.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî. *es-Sikât*. Hindistan: Dâiratu'l-Meârif, 1393/1973.

İbn Hibbân. *es-Sıratu'n-nebeviyye ve ehbâru'l-hulefâi*. 2 Cilt. Beyrut: Kütübü's-Sekâfiyye, 1417.

İbn Hibbân. *Sahihu İbnu Hibbân bi tertîbi İbn Belbân*. Şuayb el-Arnâvût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle el-Âlemiyye, 1432/2011.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (ö.273/887). *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.

İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzur. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *el-Cüzül-mütemmim li-tabakâti'bni-Sa'd (et-Tabakâtu'r-râbi'âtu mine's-Sahâbeti mimmen esleme 'inde fethi Mekkete ve mâ bade zâlik)*. thk. Dr. Abdulaziz Abdullâh es-Selûmî. Tâif: Mektebetu's-Siddik, 1416.

İbn Sa'd. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.

İbnu'l-Cevzî, Cemaeddin Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. el-Cevzî (ö.597/1201). *Garibu'l-hadis*. nşr. Abdulmutî Emin el-Kal'âcî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405, 1985.

İbnu'l-Esir el-Cezerî, Mecdu'd-Din Ebû's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Abdül-Kerim eş-Şeybânî (ö.606/1209) *en-Nihâye fi garibi'l-hadisî ve'l-eser*. nşr. Tahir Ahmed es-Zâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1399/1979.

İsbehânî, Ebû Nu'âym el-İsbehânî Ebû Nu'âym Ahmed b. Abdullâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Meh-rân el-İsbehânî (ö.430/1038). *Mârifetu's-sahâbe*. thk. Adil b. Yûsuf el-Azzâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l Vatan, 1419/1998.

İsbehânî. *Târihu İsbehân*. nşr. Seyit Küsrevî Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/190.

İsfehâni, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgib el-İsfehâni (ö.506/1112). *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1427-2006.

Kahraman, Abdullâh. "İslâm Hukuku'nda Şahsa (Nefse) Kefalet Müessesesi Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku'ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi ile Mukayesesi". *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 1/1 (1998), 301-328.

Kahraman, Abdullâh. *İslâm Borçlar Hukukunda Kefalet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.

Karaman, Davut. *Sigortacılık (Yeni Mevzuat ve 5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu İlaveli)*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010.

Kāsānī, Alāüddīn Ebū Bekr b. Mes'ūd b. Ahmed el-Kāsānī (ö.587/1191). *Bedāi'ü's-sānā'i fī tertibi'ş-şerā'i*. 7 Cilt. Beyrut: Dāru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1406/1986.

Kaynar, Reşat. *Medeni Hukuk Ders Kitabı Temel Bilgiler-Eşya Hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Varisleri Koll. Şirketi, 1970.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mudar-beni-mudar>, (Erişim: 04.04.2021)

Mizzī, Ebū'l-Haccāc Cemaeddin Yūsuf b. Abdirrahman b. Yūsuf el-Mizzī (ö.742/1341). *Tehzibü'l-kemāl fī esmāi'ş-ricāl*. 35 Cilt. thk. Beşşār Avvad Ma'rūf, (Beyrut: Müessesetü'r-Risāle, 1400/1980.

Müslim, Ebū'l-Hüseyn b. El-Haccāc el-Kuşeyrī en-Neysābü'rī (ö.261/874). *el-Müsnedü's-sabihu'l-muhtasar bi nakli'l-üddli 'āni'l-ādli ilā Rasūlillāhi sallallahu aleyhi ve sellem - Sabihu Müslim*. 18 Cilt. Kahire: Mektebetü's-Safā, 1424/2003.

Nesāi, Ebū Abdirrahmān Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesāi (ö.303/915). *Sünen*. Riyad: Dāru's-Selām, 1421/2000.

Nevevī, Ebū Zekeriyā Yahyā b. Şeref b. Müri en-Nevevī (ö.676/1277). (*Minhāc*) şerhu sabihu Müslim İbnu'l-Haccāc. 18 Cilt. Beyrut: Dāru İhyāi't-Türāsi'l-Arabī, 1392.

Ortaylı, İlber. *Son İmparatorluk Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

Özcan, Tahsin. "Osmanlı Mahallesi: Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi". *Marife Bilimsel Birikim* 1/1 (2001), 129-151.

Siddīkī, Muhammed Ali b. Muhammed b. 'Ālān b. İbrahim el-Bekrī es-Siddīkī eş-Şāfi'ī (ö.1057/1646). *Delilül-fālihīn li-tariki riyāzü's-sālihīn*. 8 Cilt. Beyrut: Dāru'l-Mārifē, 1425/2004.

Taberānī, Ebū'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyā Süleymān b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberānī (ö.360/971). *Mu'cemu'l-kebir*. nşr. Hamdi b. Abdilmecit es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü'bnü-Teymiyye, 1415, 1994.

Taberī, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir Galib el-Āmulī Ebū Cafer et-Taberī (ö. 310/923). *Tarihü'l-Taberī – Tarihü'r-rusul ve'l-mülük ve siletu târihu'r-Taberī*. Beyrut: Dāru't-Türās, 1387.

Tandoğan, Halûk. *Borçlar Hukuku / Özel Borç İlişkileri - İstisna (Eser) ve Vekalet Sözleşmeleri Vekaletsiz İş Görme Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010.

Türkiye İstatistik Kurumu (TİK), "<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri>" (Erişim 07.03.2021).

Yıldırım, Efe Can. *Birlikte Kefalet*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş., ts.